

Armoede en Sociale uitsluiting op het platteland

Rapport

Gerard Hautekeur
Stefaan Viaene
Juni 2011

Colofon

Een uitgave van Samenlevingsopbouw Vlaanderen vzw
Vooruitgangsstraat 323 bus 2
1030 Brussel
Tel. 02/201.05.65

info.vlaanderen@samenvlevingsopbouw.be
www.samenvlevingsopbouw.be

Juni 2011

Inhoud

Inleiding	3
Deel 1: Armoede en sociale uitsluiting op het platteland	5
1. Leven en kwetsbaarheid op het platteland	5
1.1. Het platteland	5
1.2. Samen sterker?: Bestuurskracht in het platteland	8
1.3. Samenleven op het platteland	9
1.4. Sociale achterstelling op het platteland	11
1.5. Andere en specifieke vormen van kwetsbaarheid	12
2. Resultaten van de verkenning	14
2.1. Gemeenschappelijke doelgroepen	15
2.1.1. Ouderen	15
2.1.2. Jongeren	16
2.1.3. Gezinnen met meervoudige problemen	17
2.1.4. Landbouwers en zelfstandigen	18
2.2. Maatschappelijke problemen	19
2.2.1. Onaangepaste huisvesting	19
2.2.2. Vervoersarmoede	20
2.2.3. Financiële problemen	21
2.2.4. Onderbescherming	21
2.3. Aanpak op maat van het platteland	23
2.3.1. Verborgen armoede(problemen) signaleren	23
2.3.2. Outreachend werken	24
2.3.3. Het creëren van een laagdrempelige ontmoetingsplaats of ankerplaats	25
2.3.4. Projecten van sociale economie	27
2.3.5. Regionaal welzijnsoverleg en regionale werking armoede	28
2.3.6. Intersectorale samenwerking	29
2.3.7. Intergemeentelijke aanpak	31

Deel 2: Praktijken van Samenlevingsopbouw	33
1. Inleiding	33
2. Projecten	34
2.1. Projecten gericht op leefbaarheid en dorpsparticipatie aan lokaal beleid	
2.2. Projecten op de kruising tussen sociale samenhang en dienstverlening	38
2.3. Projecten gericht op sociale grondrechten	39
2.4. Projecten gericht op grondrechten: onderwijs	40
2.5. Projecten gericht op grondrechten: wonen	41
Deel 3: Uitdagingen voor armoedebestrijding op het platteland	45
1. Plattelands- en armoedebestrijdingsbeleid	45
1.1. Integraal beleid	46
1.2. Visie op armoedebestrijding op het platteland	46
1.3. Oplossingsstrategieën	47
2. Rol en verwachtingen voor Samenlevingsopbouw	48
2.1. Vervoersarmoede	48
2.2. Laagdrempelige ankerpunten en ontmoetingsplaatsen	49
2.3. Onderwijswerking	50
2.4. Innoverende tewerkstellingsinitiatieven	50
2.5. Regionale werking armoede	50
2.6. Regionale verankering op platteland	51
2.7. Systematische en doelgerichte samenwerking tussen sectoren	51
3. Reflectie over de rol van Samenlevingsopbouw	52
3.1. Visie op plattelandsontwikkeling	52
3.2. Aanpak van achterstelling en uitsluiting	54
3.3. De doelgroep op het platteland	55
3.4. Prioriteiten	57
Noten	59
Respondenten verkenning	61
Literatuur	63

Inleiding

De sector Samenlevingsopbouw is, via het opbouwwerk en het buurtwerk, al vele jaren actief op het platteland. Het sectoroverleg Platteland bekijkt hoe Samenlevingsopbouw kan bijdragen aan een kwaliteitsvol leven voor maatschappelijk kwetsbare groepen op het platteland. Landelijke regio's hebben specifieke kenmerken die een eigen aanpak noodzakelijk maken. Om de leefbaarheid van buurten en de realisatie van grondrechten te waarborgen, moet de aanpak aangepast zijn aan de plattelandscapcontext.

In 2010 deed Samenlevingsopbouw Vlaanderen twee verkennende onderzoeken. Dit rapport bundelt de informatie uit beide verkenningen. Deel één gaat in op de specificiteit van het platteland, de verschillende problematieken en doelgroepen, en de manieren van aanpak door verschillende actoren. Deel twee brengt de huidige praktijk van Samenlevingsopbouw op het platteland in kaart. Het laatste deel staat stil bij de uitdagingen voor armoedebestrijding op het platteland, met focus op de specifieke rol van Samenlevingsopbouw.

Samenlevingsopbouw op het platteland

De eerste verkenning gebeurde bij de deelnemers van het plattelandsoverleg in de sector over hun praktijk, de eigenheid van het platteland en welke uitdagingen dat met zich meebrengt voor Samenlevingsopbouw. Het vormt de aanzet voor het uitklaren van een visie op plattelandsontwikkeling en de rol van Samenlevingsopbouw daarin.

Armoede op het platteland

De tweede verkennende studie bouwt voort op het onderzoek van Cera, 'Armoedebestrijding op het platteland' (2010). Daarin wijst Carmen Mathijssen op volgende grote knelpunten: vergrijzing en ontgroening van de bevolking, de terugtrekkende diensten en voorzieningen, vervoersafhankelijkheid en vervoersarmoede, onderbescherming en beperkte bestuurskracht van gemeenten en OCMW's, woonnoden op het platteland voor huurders en eigenaars. Ze benadrukt ook dat er specifiek onderzoek nodig is naar het profiel van doelgroepen in een plattelandscapcontext.

Daarom heeft Samenlevingsopbouw Vlaanderen bevoorrechte getuigen binnen aanverwante sectoren bevroegd, met name Algemeen Welzijnswerk, Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW's), Welzijnsraden, Thuiszorg, Sociale Economie, Sociale Verhuurkantoren, Welzijnsschakels en Verenigingen waar armen het woord nemen. Met de bevraging wou Samenlevingsopbouw Vlaanderen (nieuwe) doelgroepen en problemen in kaart brengen, de specifieke aanpak binnen een plattelandscapcontext schetsen, de rol en verwachtingen van die sectoren ten aanzien van Samenlevingsopbouw inventariseren.

Een uitgebreid verslag van de bevraging van aanverwante sectoren is te vinden in het deel 'Bijlagen'.

Op basis van de resultaten van beide verkenningsopdrachten wil de sector Samenlevingsopbouw zijn strategie inzake de strijd tegen armoede en sociale uitsluiting op het platteland aanscherpen en bijsturen.

Deel 1: Armoede en sociale uitsluiting op het platteland

Armoede en sociale uitsluiting op het platteland verschilt niet van stedelijke armoede in de zin dat armen op het platteland gelijkaardige problemen hebben en dat gelijkaardige processen achter het fenomeen schuilgaan. Toch is er ook verschil tussen beide. In dit deel duiden we dit verschil. In een eerste stuk staan we stil bij de eigenheid van leven op het platteland en de manier waarop dit de kwetsbaarheid van haar bewoners beïnvloedt. Daarna gaan we dieper in op de doelgroepen, maatschappelijke problemen en manieren van aanpak aangegeven door sociale actoren actief op het platteland.

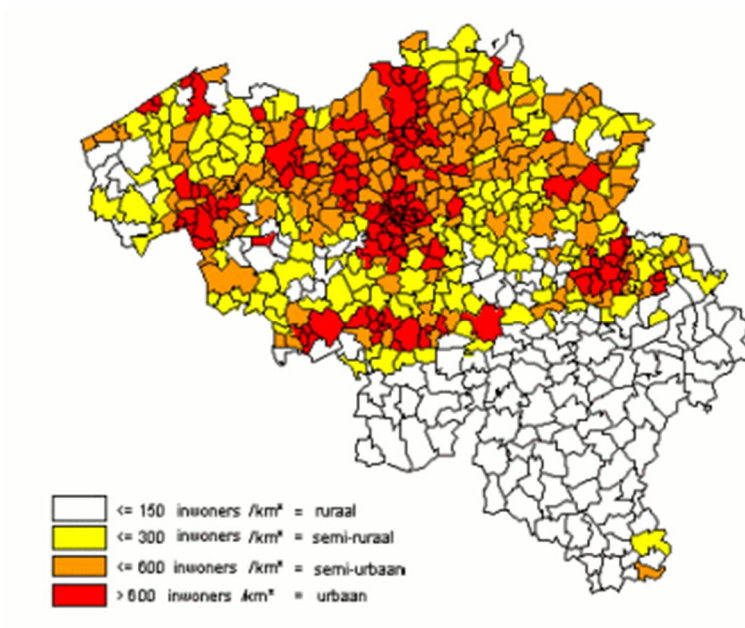
1. Leven en kwetsbaarheid op het platteland

We beschrijven op basis van de interviews met de leden van het plattelandsoverleg¹ hoe leven op en de kenmerken van het platteland mee de dynamiek van kwetsbaarheid op het platteland bepaalt .

1.1. Het platteland

Afbakening

In het sterk verstedelijkte Vlaanderen is de afbakening van het platteland geen evidentie. Als wordt uitgegaan van de OESO- norm, met name 150 inwoners per vierkante kilometer, dan vallen er hoogstens nog 20 gemeenten binnen de definitie van plattelandsgemeente². Om een genuanceerder inzicht te hebben in de verstedelijkingsgraad is de differentiatie tussen ruraal, semi-ruraal, semi-urbaan en urbaan verhelderend, zoals blijkt uit het rapport van de Vlaamse overheid.

Een eenduidige definitie van het platteland bestaat niet (Vandenbussche 1998; Vlaamse Landmaatschappij 2008). Er zijn verschillende manieren om naar het platteland te kijken. Daaruit blijkt dat het platteland gebruikt wordt als een dynamisch begrip met oog voor verschillende dimensies van landschappelijke gebieden (economisch, geografisch, sociaal, cultureel...). Daarbij kan de focus liggen op bepaalde geografische kenmerken, maar men kan ook de aandacht leggen op bepaalde waarden en functies die gekoppeld zijn aan het platteland.

Vanuit een focus voor bepaalde waarden en functies van het platteland, spreekt men over het platteland als 'de rol van onversteende ruimte in de moderne uitdagingen van voedselvoorziening tot leefbaarheid en globale verantwoordelijkheid' (Vlaamse Landmaatschappij 2008, 8). Uit deze laatste benadering spreekt ook meer de noodzaak om hierbij rekening te houden met de interactie met de stad.

Gezien de hoge verstedelijkingsgraad in Vlaanderen, biedt een functioneel-interpretatieve omschrijving meer mogelijkheden. Daarin moet uiteraard aandacht gaan naar de waarde en functies van bepaalde geografische kenmerken zoals open ruimte, landschappen...³ Maar ook sociale en culturele kenmerken typeren het platteland. Daarenboven is elke Vlaamse plattelandsregio verschillend, bijvoorbeeld wat betreft de interactie tussen platteland en stad. Zo beïnvloedt de grootstad Brussel het Pajottenland op een andere manier dan Veurne dat met de Westhoek doet.

Voor de keuze van plattelandsregio's is in de verkenningen niet uitgegaan van de definitie van plattelandsgemeente, gebaseerd op het OESO-criterium, maar deden we verkenning in die gebieden waar Regionale Organisaties voor Samenlevingsopbouw op dit moment al actief zijn in het kader van de leefbaarheid op het platteland. Die werking situeert zich in de rurale en semi-rurale gebieden, met name in Zuid-Limburg, de Westhoek in West-Vlaanderen, het Meetjesland en de Vlaamse Ardennen in Oost-Vlaanderen, en het Hageland en Pajottenland in Vlaams-Brabant. De verkenning hielden we ook in de Antwerpse Kempen waar de sector Samenlevingsopbouw (nog) geen werking op het platteland heeft ontplooid.

Verdoken armoede en sociale uitsluiting

Het valt op dat armoede en sociale uitsluiting vooral als stedelijk fenomeen onderzocht en benaderd wordt (Mathijssen 2010). Het klopt dat dezelfde thema's zoals werkloosheid en huisvesting van tel zijn op het platteland en in de stad. Wat hen verbindt zijn de gelijkaardige achterliggende uitsluitingsprocessen (Vranken e.a. 1997, 1998). Toch verdient de plattelandsarmoede bijzondere aandacht enerzijds omdat het minder zichtbaar voorkomt dan in de stad, anderzijds omdat het omwille van het platteland een andere dynamiek kent.

De verminderde zichtbaarheid komt enerzijds omdat het fenomeen niet geconcentreerd is, meer verspreid en dus minder zichtbaar voor de buitenstaander. Anderzijds stelt men op het platteland vooral bij oudere bewoners een zekere fierheid en trots vast die hen ervan weerhoudt om uit te komen voor hun kwetsbare situatie, laat staan dat men hulp wil vragen. Men houdt het liever verborgen voor de gemeenschap. Daarom spreekt men van verdoken armoede. Die onzichtbaarheid kan ertoe leiden dat armoede niet wordt aangepakt en kan er tevens op wijzen dat we met een mogelijke onderschatting zitten ervan. (Vandenbussche 1998; Mathijssen 2010)

Daarnaast zorgen de kenmerken van het platteland ervoor dat armoede en sociale uitsluiting een andere dynamiek kennen dan in de stad. Een duidelijk voorbeeld hiervan is het fenomeen van vervoersarmoede. Vervoersarmoede betekent dat mensen door mobiliteitsproblemen niet op volwaardige manier aan het openbare leven kunnen deelnemen. (Meert e.a. 2003; Meert & Bourgeois 2003; Mathijssen 2010).

De combinatie van verdoken armoede en de specifieke dynamiek stelt vooral uitdagingen aan de aard van de oplossingen. Duidelijk is dat de oplossingen op maat van de stad niet toereikend zijn op het platteland. Een specifieke focus voor de aanpak van armoede op het platteland is noodzakelijk.

We groepeerden de informatie uit de interviews met de leden van het plattelandsoverleg in vier blokken: de bestuurskracht van landelijke gemeenten, eigen accenten van samenleven op het platteland, sociale achterstelling op het platteland en specifieke vormen van kwetsbaarheid. De informatie sluit aan bij de literatuur, maar werpt hier en daar toch een iets ander licht op de problematieken op het platteland. In punt 3 gaan we uitgebreid in op de verschillende problemen en doelgroepen van het platteland.

De hier besproken factoren en kenmerken staan met elkaar in relatie en beïnvloeden elkaar waarbij een cumulatie van verschillende factoren de kwetsbaarheid van bewoners aanzienlijk versterkt. De verschillende elementen dienen dan ook als een geheel gelezen en geïnterpreteerd.

1.2. Samen sterker?! Bestuurskracht in het platteland

Uit de gesprekken blijken heel duidelijk de uitdagingen waarmee lokale besturen geconfronteerd worden in een plattelandscontext. Een belangrijke factor hierin is de centralisatiebeweging die opgeld deed sinds de fusie van gemeenten op het platteland. Deze beweging had onder meer de bedoeling om de nieuwe fusiegemeenten meer bestuurskracht te geven om bestuursmatige uitdagingen beter (gezamenlijk) aan te pakken. We stellen echter vandaag vast dat gemeenten nog steeds genoodzaakt zijn om lokale problemen bovenlokaal – lees: intergemeentelijk – aan te pakken. Ondanks de fusies zijn de gemeenten kleine bestuurlijke entiteiten gebleven met een beperkt aantal inwoners en dat brengt bepaalde beperkingen met zich mee. Een aantal heeft het gevoel dat in verschillende gemeenten deze fusiebeweging een wrange nasmaak naliet.

De centralisatiebeweging had tot gevolg dat verschillende gemeentelijke diensten centraal in de hoofdgemeente terecht kwamen. De hoofdgemeente werd en is het bestuurlijke centrum. Hierdoor moeten inwoners van deelgemeenten zich noodgedwongen verplaatsen om beroep te doen op deze diensten.

Soms leeft in de deelgemeenten een zeker ongenoegen omtrent de bestuurlijke aanpak van de hoofdgemeente en heeft men het gevoel dat het lokaal bestuur niets doet voor hun eigen deelgemeente. De fysieke en psychische afstand kunnen dit gebrek aan vertrouwen tussen de verschillende dorpskernen van de deelgemeenten en het gemeentebestuur verhogen. Wanneer deze afstand kleiner is, doordat een lid van het college van burgemeester en schepenen afkomstig is uit de deelgemeente, kan dit gevoel omkeren.

Daarentegen kenmerkt een plattelandsgemeente zich door een beperkt aantal inwoners. Het beeld van het dorp waar zo goed als iedereen elkaar kent, bestaat nog steeds (al is dit minder vanzelfsprekend voor nieuwkomers die weinig binding hebben met het dorp). De fysieke afstand tussen burger en bestuur is hierdoor mogelijk kleiner. Burgemeester en schepenen zijn meer rechtstreeks aanspreekbaar. Toch vertaalt dit zich niet automatisch in een kleinere psychische afstand. Gemakkelijk aanspreekbaar betekent immers niet automatisch dat beleid gevoerd wordt voor de deelgemeente in kwestie. Een lid van het college van burgemeester en schepenen die bewoner is van een bepaalde deelgemeente is vaak van meer doorslaggevende betekenis. Vraag blijft wie rechtstreekse toegang heeft en hoe die stem weegt op de beleidsvoering.

Toch gaat dit beeld niet altijd op. Sommige lokale besturen gaan actief op zoek naar manieren om de deelgemeenten te betrekken. Men ontwikkelt daarvoor soms een strategie. Het is niet altijd toevallige beleidsaandacht. Bewoners van deelgemeenten kunnen daarnaast ook de aandacht van het lokaal bestuur opeisen. Een stijgend aantal lokale besturen apprecieert meer en meer het burgerinitiatief.

Andere vormen van dienstverlening (bijv. post, OCMW,...) en voorzieningen trokken onder een gelijkaardige beweging van centralisatie, door schaalvergroting en rationalisering (kostenbeheersing), langzaam weg uit de deelgemeenten waardoor de algemene dienstverlening in de deelgemeenten achteruitging. Ook het aantal kleine winkeliers dat de deuren sloot onder impuls van economische schaalvergroting nam toe. Inwoners uit deze deelgemeenten zijn sindsdien aangewezen om zich ver(der) te verplaatsen voor boodschappen en algemene dienstverlening. Inwoners met beperkte mobiliteit of diegenen die afhankelijk zijn van anderen voor hun vervoer, komen hierdoor in een kwetsbare positie terecht. (Mathijssen 2010).

De bestuurlijke taken en opdrachten zijn voor elke gemeente even groot ongeacht de grootte en aantal inwoners van de gemeente. Sommige kleinere gemeenten moeten deze opdrachten uitvoeren met een beperkt of zwak uitgebouwd ambtelijk en politiek apparaat. Voor enkele van die opdrachten vindt men z'n heil in bovenlokale samenwerking. Dergelijke vorm van samenwerking is omwille van de autonomie van lokale besturen niet altijd een evidente opdracht (Mathijssen 2010).

Ook budgettair staan plattelandsgemeenten voor specifieke uitdagingen. De financiële ruimte is vaak klein omwille van het beperkt aantal inwoners en de beperkte inkomsten uit economische activiteiten op het grondgebied. Bovendien is omwille van de uitgestrektheid van hun territorium het lokaal bestuur genoodzaakt een groot deel van het budget te besteden aan onderhoudswerken (bijv. van wegen, riolering, waterzuivering...). Hierdoor kan de budgettaire ruimte voor het voeren van een echt sociaal beleid in het gedrang komen (los van de politieke context). Ook de inkomsten van plattelandsgemeenten liggen vaak aan de lage kant omwille van een vaak beperkt economisch aanbod.

1.3. Samenleven op het platteland

Het platteland onderscheidt zich van de stad door het groen, de landelijke uitzichten, de kleine, gezellige dorpskernen en natuurlijk de rust. Er is wel degelijk een idyllisch verschil met de stad, niet in het minst door de kleinere bevolkingsgroepen.

In de dorpskernen kent men elkaar heel vaak en anoniem verblijven hoort er – in tegenstelling tot de stad – nauwelijks bij. Sommige families wonen er reeds verschillende generaties en een aantal kinderen wil graag onder de kerktoren, dicht bij familie en vrienden, blijven. Een aantal dorpskernen kent slechts weinig diversiteit in de bevolkingssamenstelling. De binding tussen de oorspronkelijke bevolking is vaak hecht.

Vele dorpskernen kenmerken zich door hun eigen identiteit. Oorspronkelijke inwoners van een dorpskern van een deelgemeente ervaren een drempel om naar de hoofdgemeente te stappen. Voorzieningen op maat (die zich bijvoorbeeld van de hoofd- naar de deelgemeente verplaatsen) respecteren en benadrukken die identiteit. Bewoners appreciëren dit, men voelt zich immers sterk vertrouwd met het eigen dorp en men wil graag zoveel mogelijk in het dorp zelf doen. Die sterke binding met de identiteit van het dorp, zorgt ervoor dat weinig ouder wordende mensen graag uit het dorp vertrekken. Sommigen zijn bijgevolg voorstander van kleine bejaardentehuizen in het dorp weg van het doembeeld van het grote anonieme bejaardentehuis. Daarenboven leeft bij een aantal van de oorspronkelijke bevolking vaak het gevoel van 'ik kan het allemaal zelf wel'. Dit vormt een psychische drempel om beroep te doen op dienstverlening, zeker wanneer men dit buiten de eigen dorpskern moet opzoeken.

De realiteit van maatschappelijke evoluties haalt het idyllische beeld echter in. Vooral dorpen in de buurt van grotere steden kennen een grotere instroom van inwijkelingen. Sommige dorpen verworden soms tot het fenomeen van zogenaamde 'slaapdorpen'. Deze dorpen kennen een groter aantal bewoners die enkel en alleen wonen op het grondgebied, maar voor de rest niet actief zijn in het dorpsgebeuren. Hun betrokkenheid beperkt zich vaak tot de eigen tuin, dit in tegenstelling tot de oorspronkelijke bevolking met roots in het dorp die doorgaans sterk betrokken zijn op het dorp.

We kunnen niet rond de vaststelling heen dat dorpen niet langer alle functies leveren (arbeid, vrije tijd, dienstverlening,...). Slechts een aantal woont én werkt in het eigen dorp, het platteland. Meer en meer kiezen mensen voor het platteland omwille van haar (rustige) woonomgeving. De twee groepen – oorspronkelijke bevolking en inwijkelingen - kijken op een verschillende manier naar het dorp en het platteland. Dat bepaalt in zekere zin de mate en manier waarop men zich betrokken voelt op het dorp. Er leven andere behoeften bij deze groepen. Ook kwetsbare groepen zijn vaak minder betrokken op het dorp. Men stelt vast dat deze mix van oorspronkelijke dorpsbevolking en inwijkelingen groter wordt naarmate men dichter bij steden komt.

In sommige regio's voelt men zich onbegrepen door meer verstedelijkte gebieden⁴. Ook het politieke en maatschappelijke debat in de media lijkt vaak niet aan te sluiten op het platteland. De maatschappelijke thema's worden in overgrote mate bepaald door wat vooral leeft in een grootstedelijke context waardoor het lijkt alsof evoluties zich enkel voordoen in de steden. Waar op het platteland bepaalde discussies (bijv. hoofddoekendebat) op behoorlijk natuurlijke wijze worden aangepakt, krijgt dit in de media – met een grootstedelijke focus – een veel grotere impact dan nodig. Bovendien wordt zelden rekening gehouden met de context van het platteland. Het maatschappelijk discours richt zich voornamelijk op verstedelijkte gebieden (Mathijssen 2010).

Dit overwicht van een overheersend (groot)stedelijk discours is vanuit democratisch oogpunt aanvechtbaar en moeten we actief in vraag stellen. Elk thema moet je vanuit de specifieke context bekijken, dus ook vanuit een plattelandscontext.

Men merkt op dat er weinig aandacht is voor het onderscheid tussen platteland en stad. Vaak lijkt er weinig verbondenheid tussen beide geografische constellaties te bestaan. Men moet dringend rekening houden met het platteland want niet iedereen wil daar weg. Er is nood aan een geïntegreerde visie tussen stad en platteland.

Een belangrijk centrum voor sociaal leven in een plattelandsdorp is de school. Het is de plaats waar ouders en grootouders elkaar vinden. Het vormt een belangrijke gemeenschappelijke basis en men legt er sociale contacten. Vaak merkt men dat met het wegvallen van de school het sociaal leven in een dorp een grote deuk krijgt. Voor sommigen is het behoud van kwaliteitsvolle scholen een belangrijke uitdaging in dorpskernen op het platteland.

1.4. Sociale achterstelling op het platteland

Sociale achterstelling op het platteland verschilt in aard niet van die in een stedelijke context (sociaal isolement, wonen, arbeid,...). Op het platteland komt het wel minder maar wel meer verspreid voor, men spreekt van verdoken armoede. Relatief gezien kent men er meer welstand dan in steden. Het is niet altijd geweten wie in een situatie van achterstelling leeft. Een zekere fierheid bij de bewoners is hier niet vreemd aan en neigt hen anoniem achter te laten in hun situatie, bang voor gezichtsverlies. Zo bleek het voor een OCMW niet evident om mensen op het vaste spreekuur in de burelen/wachtzaal te krijgen omdat men schrik had om door andere dorpsbewoners gezien te worden.

Ouderen vormen een van de grootste kwetsbare groepen op het platteland (zie 2.1.1.). De tendens van vergrijzing zet zich sterk voort op het platteland en wordt versterkt door het wegtrekken van jongere bevolking naar meer verstedelijkte gebieden. Oud worden op het platteland verhoogt de kwetsbaarheid van bewoners sowieso door het gebrek aan een netwerk, aangepaste voorzieningen en mobiliteit.

Andere kwetsbare groepen die het moeilijk hebben en flirtten met een situatie van achterstelling zijn landbouwers, mensen die leven van het bestaansminimum, mensen met een schuldenlast en eenoudergezinnen (Vlaamse Landmaatschappij 2008) (zie 2.1.).

We stellen drempels vast op het platteland met betrekking tot kennis over en gebruik van verschillende vormen van dienstverlening. Voor sommige bewoners is het niet altijd even evident, vooral voor oudere bewoners, om mee te zijn met de meest recente ontwikkelingen (bijvoorbeeld op vlak van energie, informatietechnologie,...). Soms is men gewoon te fier om beroep te doen op bepaalde dienstverlening (bijvoorbeeld het OCMW) ('we hebben het altijd gekund, we trekken nu ook onze plan wel') en is men bang wat andere mensen ervan denken. Door deze psychische afstand wordt de kans groter dat kwetsbare bewoners daadwerkelijk in een situatie van achterstelling terechtkomen.

De specifieke context van het platteland creëert de noodzaak van voorzieningen om antwoorden op maat te ontwikkelen om met situaties van achterstelling en uitsluiting om te gaan. Dit vergt creativiteit van voorzieningen wat niet evident is gezien de verschillende aanwezigheid van oplossingsactoren van dorp tot dorp (zie 2.3.). Ook de lokale aanpak varieert naargelang de grootte van de financiële, personele en inhoudelijke (in de vorm van expertise) draagkracht van het lokaal bestuur (die klein is voor kleine gemeenten). Zeker met betrekking tot de vergrijzing stellen deze uitdagingen zich zeer sterk.

De eerder aangehaalde schaalvergroting van voorzieningen en andere dienstverlening zorgt voor een verder afbrokkelen van het netwerk van mensen en versterkt het isolement van sociaal achtergestelde mensen op het platteland. Sommigen zijn van mening dat een deel van deze mensen in de stad, waar voorzieningen vlotter bereikbaar en voorhanden zijn, proberen terecht te komen.

1.5. Andere en specifieke vormen van kwetsbaarheid

Door gebrek aan een degelijk en deugdelijk ruimtelijk ordeningsbeleid – gekenmerkt door lintbebouwing en verregaande verkaveling - karakteriseert het platteland zich eveneens door een sterke verspreiding qua woningen. Een aantal hiervan is daardoor voor een stuk afgesloten van de buitenwereld. De enige mogelijkheid om aansluiting te vinden, is beschikken over voldoende mobiliteit (eigen of openbaar). Hier wringt het schoentje vaak. Vervoersarmoede is één van de grootste uitdagingen op het platteland (zie 2.2.2.). Door het gebrek aan mobiliteit blijft men vaak gekluisterd aan het dorp. Dit vormt problemen om actief te zijn op de verschillende domeinen van het maatschappelijk leven (Matthijssen 2010).

Op initiatief van Samenlevingsopbouw ontstond een meer geschikt aanbod voor openbaar vervoer, namelijk de belbus. Dit volstaat echter niet om aan alle behoeften te voldoen (bijvoorbeeld werken in ploegensysteem, afhalen van kinderen,...). Zo is de sterverbinding tussen deelgemeenten en de hoofdgemeente vaak goed uitgebouwd, maar laat de verbinding tussen de verschillende deelgemeenten vaak te wensen over (meestal een onnodige halte via de hoofdgemeente). Op vlak van uitbouw van een ruimer openbaar vervoer stellen zich met andere woorden nog uitdagingen.

De specifieke dienstverlening voor vervoer voldoet niet aan alle behoeften. De Minder Mobiele Centrale bijvoorbeeld kent een hoge kostprijs gezien de grote afstand. De ruimte van het Seniorenteam slibt dicht met de vaste opdrachten (vervoer naar ziekenhuis, dagcentrum,...) waardoor weinig tot geen ruimte overblijft om in te gaan op individuele vragen.

Sociale netwerken brokkelen af op het platteland en men valt moeilijker terug op een ruim en snel beschikbaar sociaal netwerk. Uit verschillende buurtonderzoeken blijkt de grote nood aan ontmoeting, aan mensen leren kennen. Dit fysiek isolement, het gebrek aan mobiliteit en het wegtrekken van voorzieningen en dienstverleningen zijn versterkende mechanismen voor de kwetsbaarheid op het platteland. Vooral oudere bewoners zijn omwille van deze redenen extra kwetsbaar. Zij vormen een specifieke kwetsbare doelgroep op het platteland, vaak verstoken

van een aangepast zorgnetwerk. Deze vereenzaming vindt men regelmatig bij verschillende kwetsbare groepen (allochtonen, ingeweken sociale huurders,...).

Het aanbod van commerciële en niet-commerciële dienstverlening is vaak minder uitgebouwd. Zolang men hier niet afhankelijk van is, vormt dit geen probleem. Eens dat wel gebeurt, lijken de problemen zich snel op te stapelen. Nochtans mag de afstand geen reden zijn voor het niet kunnen uitoefenen van je grondrechten. Mensen die noodgedwongen of door omstandigheden in precaire situaties leven op het platteland moeten beroep kunnen doen op een volwaardige dienstverlening. Dienstverlening dient zich op maat van de doelgroepen te organiseren. Gespecialiseerde dienstverlening is minder aanwezig waardoor doorverwijzen geen evidentie is en men geen zicht heeft op opvolging. Bovendien verhoogt de fysieke afstand naar gespecialiseerde dienstverlening de drempel aanzienlijk. Voeg hier vervoersarmoede of gebrekkige mobiliteit aan toe en het moeilijke plaatje van dienstverlening op het platteland tekent zich af. Veelal is de subsidiëring van dienstverlenende diensten niet aangepast aan de specifieke context op het platteland. Een verspreid aantal inwoners vergt meer huisbezoeken, subsidiëring houdt geen rekening met deze logistieke factor. Diezelfde context vraagt ook een aanbod afgestemd op de specifieke noden en behoeften van de doelgroepen op het platteland (bijvoorbeeld digitale hulpverlening voor jongeren).

Naast de fysieke afstand is ook de psychische afstand tot dienstverlening groter. Men stelt vast dat men op het platteland zo goed als geen gebruik maakt van tegemoetkomingen die men zelf moet aanvragen (bijv. maximumfactuur, mantelzorgpremie,...). Een automatische rechtentoekenning komt hieraan tegemoet en zorgt voor een uitsparing van werktijd die men op meer gerichte ondersteuning kan inzetten.

Men stelt een gebrekkig aanbod van (sociale) tewerkstelling vast op het platteland. Ook hier is de fysieke afstand een extra drempel en maakt het beschikken over een eigen aangepast vervoersmiddel een noodzakelijke voorwaarde.

Het thema wonen is altijd belangrijk geweest voor Samenlevingsopbouw op het platteland. Het platteland kent een klein aanbod van huurwoningen. De schaarste ervan doet de huurprijzen stijgen zonder dat de kwaliteit van de woning hiervoor voldoende hoog is. Daarenboven bestaan weinig dwingende instrumenten om beleid te voeren op de private huurmarkt (bijvoorbeeld het stellen van kwaliteitseisen). Wanneer men de kwaliteit van de huurwoning opkrikt, resulteert dit in een stijging van de huurprijs waardoor mensen met lagere inkomens gedwongen worden in minder kwaliteitsvolle woningen te leven. De schaarste op de private woonhuurmarkt dwingt sommige potentiële huurders te kopen ('noodkopers') omwille van de betaalbaarheid (voornamelijk in afgelegen rurale gebieden). Deze woningen zijn echter vaak van lage kwaliteit en het ontbreekt deze noodkopers aan middelen om te renoveren. Ook de komst van nieuw en kapitaalkrachtiger bloed in dorpen doet de huur- en koopprijzen stijgen. De stijging van de huur- en koopprijzen voor woningen in meer verstedelijkte gebieden heeft er onder meer voor gezorgd dat enigszins betaalbare woningen eerder op het platteland gevonden worden. Hierdoor wijken sommige mensen noodgedwongen uit naar het platteland. Dit brengt hen vaak nog meer in het isolement.

Het is niet goed gesteld met het woonpatrimonium op het platteland. Een aantal woningen is bovendien zonevreemd gebouwd. Een aantal bewoners leeft in kwalitatief lage omstandigheden. Eigenaars hebben de middelen niet meer om te renoveren of willen het niet meer bijvoorbeeld omdat ze al oud zijn. Hierdoor blijft de kwaliteit van de woningen stelselmatig achteruitgaan wat een aantal bewoners niet eens problematisch vindt. Voor hen zijn die omstandigheden immers normaal en is men gewoon om zo 'hard' te leven.

Ook op het terrein van de sociale huisvesting stelt zich een aantal problemen. Zo stellen de respondenten vast dat in het verleden, en nog steeds, weinig beleid vanuit een visie op plattelandontwikkeling op maat van de sociale huurders gevoerd is. Men stelt vast dat kwetsbare doelgroepen – vaak zonder eigen vervoer – soms terecht komen in kleine afgelegen dorpskernen waar men niemand kent. Hierdoor komen sociale huurders vaak in een nog meer geïsoleerde situatie terecht (geen mobiliteit, afgesneden van een eventueel sociaal netwerk, geen dienstverlening...). Bovendien komt men soms in oudere, energievretende woningen terecht met een hoger energieverbruik tot gevolg. Er is nood aan een coherent en integraal beleid op lokaal en bovenlokaal niveau.

Het bestaan van (intergemeentelijke) woonwinkels is een goede beweging. Toch is men ook kritisch vanuit de vaststelling dat te weinig woonwinkels inspanningen doen om ze toegankelijker te maken voor kwetsbare huurders en eigenaars. Ook het ontbreken van noodzakelijke voorfinanciering van premies en toelagen vormt voor die doelgroep een grote drempel.

De verschillende vormen van kwetsbaarheid die we hierboven aanhaalden komen in detail terug in de resultaten van de verkenning bij andere actoren.

2. Resultaten van de verkenning

In dit deel vatten we de antwoorden van de verkenning samen. Het is een dwarsdoorsnede van de resultaten uit de bevraging van de aanverwante sectoren, met name: Algemeen Welzijnswerk, Openbare centra voor maatschappelijk welzijn (OCMW's), Welzijnsraden, Thuiszorg, Sociale Economie, Sociale Verhuurkantoren, Welzijnsschakels en Verenigingen waar armen het woord nemen. We staan achtereenvolgens stil bij

1. de gemeenschappelijke doelgroepen
2. de gemeenschappelijke problemen
3. de aanpak op maat van het platteland, met name strategieën en methoden die verschillende sectoren hanteren om de doelgroepen te bereiken.

In bijlage vindt u per regio en per sector de volledige antwoorden op de hoger genoemde onderzoeksvragen.

2.1. Gemeenschappelijke doelgroepen

Ouderen, jongeren en gezinnen met meervoudige problemen (waaronder de zogenaamde multiprobleemgezinnen) worden het vaakst geconfronteerd met situaties van armoede en sociale uitsluiting op het platteland. Een andere groep die nauwelijks in het welzijnsaanbod in de picture komt zijn landbouwers en zelfstandigen.

2.1.1. Ouderen

Verschillende sectoren noemen de vergrijzing een van de grootste uitdagingen voor het platteland, die consequenties heeft op verschillende beleidsdomeinen, zoals welzijn, cultuur, huisvesting en maatschappelijke dienstverlening.

Er zijn op het platteland lange wachtlijsten voor RVT's en ROB's. De normen van de hogere overheid zijn daar niet op afgestemd. Het OCMW van Ieper wijst erop dat in de deelgemeente Vlamertinge bijvoorbeeld rusthuisbedden niet bezet zijn omdat ze anders het maximaal subsidieerbaar aantal bedden overschrijden, alhoewel er lange wachtlijsten zijn in de streek.

Naast de letterlijke afstand tot de schaarse voorzieningen op het platteland, is er de mentale drempel. Uit het overleg van de voorzitters van ouderenadviesraden in het Meetjesland blijkt dat oudere bewoners die in armoede leven op het platteland daarmee niet naar buiten komen. Toch is het fenomeen niet te onderschatten van ouderen die met veel moeite de eindjes aan elkaar knopen.

De vereenzaming en het sociaal isolement typeert de leefsituatie van veel ouderen op het platteland. Er zijn tal van 80-plussers die alleen en geïsoleerd wonen op het platteland. Met uitzondering van de poetsdienst die één keer per week langskomt, krijgen ze nagenoeg van niemand anders bezoek, aldus Het OCMW van Zonnebeke. Dit geldt zeker voor een groeiende groep van alleenstaande oudere vrouwen.

De mantelzorg staat almaar meer onder druk. Men moet er rekening mee houden dat de zorg van dochter/schoondochter afneemt en dat men in toenemende mate afhankelijk zal zijn van professionele hulp. Kinderen wonen te ver af. Vroegere burens of vrienden wonen niet langer in de buurt. Nieuwkomers kiezen voor de groene, landelijke omgeving, maar hebben daarom niet noodzakelijk een band met het dorp en zijn bewoners. Ze zijn vaak actief in het verenigingsleven buiten hun woondorp en ze hebben ook elders hun vriendenkring opgebouwd.

Het wordt moeilijker om vrijwilligers te vinden en op hen een beroep te doen, ervaart het dienstencentrum Cersecor in Ieper. Zo is er een tekort aan vrijwilligers voor de huisbezoeken/verjaardagsbezoeken in het kader van het project Netwerk Dorpen, voor de mindermobielen centrale en voor bestuursleden van verenigingen. In OKRA bijvoorbeeld zijn bestuursleden dikwijls hoogbejaard en horen soms al tot de groep hulpbehoevende senioren, maar ze blijven in het bestuur omdat er geen opvolgers zijn. Meestal zijn het telkens dezelfde mensen die een bestuursfunctie opnemen van meerdere verenigingen. Misschien wonen er in

de centrumgemeente/stad nog wel voldoende jongere senioren, maar die hebben veel minder interesse voor (een bestuursfunctie in) de vereniging. Bovendien willen vrijwilligers zich niet meer permanent inzetten, maar zelf beslissen en controle houden over hun engagement als vrijwilliger.

Een wat specifieke of aparte problematiek is het isolement of vereenzaming van ouderen in de kustgemeenten. Mensen uit het binnenland zoeken rust aan de kust en gaan er op pensioengerechtigde leeftijd permanent wonen. Maar ze hebben geen netwerk van vrienden (opgebouwd) en ze maken geen deel uit van het verenigingsleven. Zodra hun partner wegvalt, voelen ze zich alleen en geïsoleerd.

2.1.2. Jongeren

Verschillende sectoren en organisaties wijzen op een groeiende groep maatschappelijk kwetsbare jongeren op het platteland, die hun schoolopleiding niet hebben afgemaakt, die geen enkel perspectief hebben op tewerkstelling en die de nodige stabiliteit missen in hun leven.

Algemeen is er een stijgend aantal gevallen van jongeren met drugproblemen. Dit laatste probleem stelt zich echter ook op het platteland, maar is niet zichtbaar. Het OCMW van Ieper wijst op de lange wachtlijsten van de Bijzondere Jeugdzorg zodat jongeren soms één tot twee jaar moeten overbruggen vooraleer ze op begeleiding kunnen rekenen.

Het valt voorts op, aldus de Regionale Welzijnsraad Veurne-Diksmuide, dat jongeren uit maatschappelijk kwetsbare gezinnen het tot hun 13-14 jaar soms goed doen op school. Maar als ze niet opgevangen worden op het moment dat er zich problemen voordoen in hun puberteit, dan blijkt dit erg nefast te zijn voor de rest van hun loopbaan. Het feit dat die jongeren de noodzakelijke steun ontberen en niet op een sociaal netwerk kunnen terugvallen, is vaak determinerend voor de weinig rooskleurige toekomst.

In de gemeenten van het Meetjesland ligt het percentage van het aantal zittenblijvers in het onderwijs een stuk hoger dan het Vlaamse gemiddelde, dit wordt gerelateerd aan het lage opleidingsniveau van de moeders.

Het CAW Hageland schetst de problematiek van een groep jongvolwassenen, een zogenaamde restgroep van 18-25 jarigen, die nergens terecht kan en geen plaats heeft in de samenleving. Ze kunnen vanaf een bepaalde leeftijd zelfs niet meer terugvallen op de Bijzondere Jeugdzorg, en ze zijn moeilijk toe te leiden naar werk. Ze haken op jeugdige leeftijd af van school, komen in systemen van deeltijds leren terecht, een deel stroomt door naar sociale en reguliere tewerkstelling, maar een zogenaamde restgroep valt compleet uit de boot. De samenleving trekt de handen af, soms ook de ouders.

De situatie van jongeren/jongvolwassenen kan snel keren/kantelen door verlies aan werk, verlies aan bijverdienste waardoor ze maatschappelijke aansluiting verliezen. Vanuit de dorpen trekken ze naar de grotere steden waar ze op kamers gaan wonen en er in contact komen met andere probleemgroepen/jongeren. Ze verkiezen de anonimiteit van de stad zodat ze ontsnappen aan sociale controle van de landelijke omgeving. Leefloontrekkers of steuntrekkers hebben in de grotere steden, zoals Brussel en Antwerpen, weinig kans dat ze opgeroepen worden voor tewerkstelling. Dit in tegenstelling tot de dorpen of de kleinere steden waar er korter op de bal wordt gespeeld: sociale activering, tewerkstelling in het kader van artikel 60, etc.

Volgens het projectencentrum Don Bosco, dat actief is op de stad en het platteland, is het aantal probleemjongeren de afgelopen jaren toegenomen, ook op het platteland. Er is een grotere concentratie in de stad en in een bepaalde sociale woonwijken op het platteland. In een grootstedelijke context vind je meer jongeren die volledig het noorden kwijt zijn. Sommigen zijn een makkelijke prooi voor criminele groepen, die hen inschakelen zodat het bijzonder moeilijk is om hen terug op een ander spoor (laat staan op het goede spoor) te krijgen. Uit de dorpen die grenzen aan de (groot)stad, zijn er ook jongeren die in dergelijke milieus verzeild raken, maar in de plattelandsgemeenten ontbreekt de knowhow om die problemen het hoofd te bieden.

2.1.3. Gezinnen met meervoudige problemen

Er is algemeen een enorme toename van het aantal gezinnen met meervoudige problemen. Het gaat om een combinatie van sociaaleconomische problemen, schulden, gezondheidsproblemen en/of opvoedingsproblemen. Daarbij gaat het soms om de zogenaamde multiprobleemgezinnen. Het Nederlands Jeugdinstituut omschrijft een multiprobleemgezin als een gezin van minimaal één ouder en één kind dat langdurig kampt met een combinatie van sociaaleconomische en psychosociale problemen. Met andere woorden de problemen zijn veelvuldig en doen zich op meerdere levensdomeinen voor. Bovendien vermijden die gezinnen soms de hulpverlening of zijn gedemotiveerd om iets aan hun situatie te veranderen. Het CAW Hageland stipt hierbij aan dat je als individuele hulpverlener die blijvende, meervoudige problemen niet alleen kunt oplossen. Het algemeen welzijnswerk op het platteland is immers onderbemand en de gespecialiseerde diensten waarmee je kunt samenwerken ontbreken.

De OCMW's in de Westhoek worden ook steeds vaker geconfronteerd met het fenomeen van generatiearmen. Het Sociale Economieproject De Groene Kans in Veurne-Diksmuide constateert dat de werknemers vooral komen uit bepaalde families en bepaalde wijken. Ze kampen met meervoudige problemen. De kinderen van generatiearme gezinnen kloppen nu op hun beurt aan bij het OCMW voor financiële hulp en budgetbeheer. In het verleden is blijkbaar te weinig geïnvesteerd in het verhogen van de draagkracht/empowerment van die gezinnen (Welzijnsraad Veurne-Diksmuide).

2.1.4. Landbouwers en zelfstandigen

De uitdrukking 'onbekend is onbemind' geldt ongetwijfeld voor een groep van landbouwers en kleine zelfstandigen die in de bevraging van de welzijnssectoren en actoren niet op het voorplan werden geplaatst.

In landelijke regio's tref je niettemin heel wat oudere gepensioneerde landbouwersgezinnen aan die moeten leven van een klein pensioen en dikwijls wonen in onaangepaste of oncomfortabele woningen. Ze zijn, aldus het CAW Hageland en het CAW Sonar (Zuid-Limburg), met een klein pensioen op de eigen hoeve blijven wonen, die vaak niet is aangepast en waar het basiscomfort ontbreekt. Er is bovendien het aspect van isolement en vereenzaming als je op een afgelegen boerderij woont en niet over eigen vervoer beschikt. De Standaard blokletterde in de krant van woensdag 11 mei dat de zelfdoding het hoogst is op het platteland: 'Verouderde plattelandsgemeenten, waar meer mensen alleen wonen, vertonen hogere zelfdodingcijfers. Vooral landbouwers vormen daarbij een risicogroep.' (Vanhoute & Hooghe 2010)

Armoede komt bij deze doelgroep dan ook frequent voor, constateert het OCMW van Sint-Laureins in het Meetjesland. Dikwijls zijn hun kinderen en kleinkinderen weggetrokken naar een meer stedelijke omgeving. Er is nog wel enige sociale controle en onderlinge solidariteit onder de burens. De keerzijde is dat mensen meestal niet vlug aankloppen bij het OCMW voor hulp noch een beroep doen op andere voorzieningen. Dit komt ook uit de verf bij de werking van Welzijnsschakels in de Kempen. Volgens de coördinator heeft zich bij zijn weten in de voorbije 18 jaar nooit iemand uit het landbouwersmilieu bij een Welzijnsschakel aangesloten.

CAW De Papaver stelt dat er momenteel vanuit het welzijnswerk geen (preventieve) werking ten aanzien van de zelfstandigen met financiële problemen bestaat. De organisatie EFREM zet dit herhaaldelijk op de politieke agenda: zo zijn er de financiële problemen en schuldenproblematiek van de zelfstandigen, waaronder de specifieke situatie van de landbouwers op het platteland. Landbouwers die op een bepaald moment in de problemen komen, krijgen geen adequaat antwoord. Vooral op het platteland wordt het vermogen om zich aan te passen aan de wijzigende economische omstandigheden te weinig ondersteund. Wat de landbouw betreft, is er de organisatie 'Boeren op een kruispunt' die met middelen van Cera en de Vlaamse overheid boeren individueel begeleidt.

Naast de bovengenoemde groepen werd tijdens de bevraging nog melding gemaakt van de volgende doelgroepen: asielzoekers en migranten, dakloze mannen en vrouwen, alleenstaande moeders met kinderen, mensen met psychosociale problemen en relatieproblemen, voor zover die niet vallen onder de gezinnen met meervoudige problemen.

2.2. Maatschappelijke problemen

Hierboven hebben we bij het in kaart brengen van de doelgroepen al de volgende problemen en knelpunten aangehaald: de toenemende vergrijzing, het isolement en vereenzaming van oudere bewoners, de afbrokkeling van de mantelzorg, de problemen van onderwijsachterstand en uitsluiting van maatschappelijk kwetsbare jongeren. Voorts is er een zogenaamde restgroep van jongvolwassenen die geen of nauwelijks nog perspectieven heeft op reïntegratie in de samenleving. De uitzichtloze situatie van bepaalde jongeren heeft mede te maken met problemen van verslaving en met hun thuissituatie. Wat de complexere probleemsituaties betreft, is ook gewezen op het tekort aan voorzieningen en vooral het ontbreken van gespecialiseerde hulpverlening.

Hierna gaan we iets uitgebreider in op problemen die door meerdere actoren, zowel uit openbare als uit de particuliere sector zijn vernoemd, met name de problemen betreffende huisvesting, de financiële problemen, de onderbescherming en de vervoersarmoede.

2.2.1. Onaangepaste huisvesting

De oudere bevolking woont dikwijls in oude, onaangepaste, onveilige en oncomfortabele woningen. Je vindt er woningen waarin de voorbije 30 jaar geen enkele aanpassing meer is gebeurd: een piepkleine badkamer met een badkuip waarvan de bewoners geen gebruik meer kunnen maken, een keuken zonder comfort, waar een kraan met warm water zich in een achterkamer of stal bevindt. Ouderen leven dikwijls in twee bescheiden benedenruimten omdat ze de trap naar de slaapkamer niet meer op kunnen. Dergelijke problemen stellen zich zowel voor de huurders als de eigenaars, aldus het Sociaal Verhuurkantoor (SVK) Land van Loon. Op het platteland is een (zeer) hoog percentage van de bewoners eigenaar van hun woning. Pepingen in het Pajottenland behoort tot het selecte kransje van Pajotse gemeenten waar 92 tot 97 procent van de 60-plussers een eigen woning bezit.

Diezelfde studie naar de leef- en woonkwaliteit in Pepingen maakt een duidelijke link tussen de leeftijd van de bewoners en de kwaliteit van de woningen want de oudere leeftijdsgroep heeft het minst in zijn woning geïnvesteerd. Vooral 80-plussers wonen dikwijls minder comfortabel dan jongere gezinnen die hun even oude woning wel renoveerden. De bewoners die wegens een klein inkomen uit de woonboot vallen, vinden geen alternatief op de sociale huisvestingsmarkt.

STEBO schetst dat in Zuid-Limburg het aantal woningen dat voor de Tweede Wereldoorlog is gebouwd aanzienlijk hoger ligt dan in de rest van de provincie: 28% in Zuid-Limburg tegenover 18,4 % voor Limburg. Het percentage sociale huisvesting ligt in Zuid-Limburg beduidend lager dan het al lage Vlaams gemiddelde (5,4%). Niet eens 2 procent in Zuid-Limburg, voor Riemst bedraagt dit amper 0,45 procent en voor Heers 0,90 procent. Ook in Zuid-Pajottenland ligt het percentage van sociale huisvesting (1,1%) beduidend lager dan het Vlaams gemiddelde.

Typisch voor het Pajottenland (Vlaams-Brabant) en Haspengouw (Zuid-Limburg) zijn de vierkantshoeves. Veel van die oude hoeves in Haspengouw zijn door Monumenten & Landschappen beschermd. Het is een toeristische trekpleister voor de streek, maar de keerzijde is dat voor ouderen die er blijven wonen die beschermde hoeves veel te groot en onaangepast zijn. Toch mogen ze die niet verbouwen. Bovendien hangt hen een leegstandsbelasting boven het hoofd op de aanpalende hoevegebouwen of schuren die leegstaan en geen functie meer hebben. Het decreet op het grond en pandenbeleid legt die boete op, maar biedt gemeenten niettemin de kans om een reglement op te maken om bepaalde uitzonderingen te maken voor de belasting op leegstaande panden. Op het intergemeentelijk woonoverleg in het kader van de Woonwinkel Pajottenland pleiten de burgemeesters en andere huisvestingsactoren al jaren vergeefs voor een woonbestemming van leegstaande hoevegebouwen, in het bijzonder van vierkantshoeves.

Alhoewel de woonbehoeften op het platteland erg groot zijn, maken rechthebbenden meestal geen gebruik van de premies van de provincie noch van de Vlaamse overheid om hun woning aan te passen. Voor ongeveer de helft van de rechthebbenden gaat het om een financiële drempel (een gebrek aan middelen), maar de andere helft is te wijten aan psychologische drempels. Vaak gehoorde uitspraken zijn: 'we hebben altijd zo gewoond' en 'het zal onze tijd wel meegaan', (CAW Sonar en OCMW Zonnebeke).

Het typeert de mentaliteit van een deel van de oudere landbouwbevolking op het platteland. De landbouwbevolking die (in Zuid-Limburg) meer dan 30 jaar zelfstandig op het eigen erf heeft geboerd, zelden met anderen heeft moeten samenwerken laat zich niet de les lezen door buitenstaanders. Hun opgroeiende kinderen konden meestal een aantal woningaanpassingen bewerkstelligen, maar als hun kinderen het huis uit zijn en niet in de buurt wonen, is de weerstand om te veranderen veel groter. In Midden-Limburg daarentegen slaan de campagnes voor energiezuinige investeringen en woningaanpassingen veel sterker aan dan in Zuid-Limburg, aldus STEBO.

2.2.2. Vervoersarmoede

Mobiliteit blijft een groot knelpunt op het platteland. Het beperkt openbaar vervoeraanbod is op het platteland hoofdzakelijk gericht op de verbinding vanuit de dorpen naar de stad. Zelden tussen de dorpen onderling. Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen lag aan de basis van het experiment met de belbus, een alternatief dat door De Lijn is overgenomen voor 120 belbusgebieden in Vlaanderen. Maar de belbus levert maar een gedeeltelijke oplossing want hij rijdt immers niet voor een bepaald uur en je moet die minimum ook een aantal uur op voorhand reserveren. Bovendien is het aantal opstapplaatsen beperkt. Voor werknemers die in ploegen werken of andere (bejaarde) personen die weinig mobiel zijn, biedt de belbus geen soelaas.

Volgens CAW Sonar (Zuid-Limburg) is de ontdekking van vervoersarmoede op het platteland redelijk recent. Ambachtelijke diensten die centraal georganiseerd zijn, zoals in Sint-Truiden en Tongeren, zijn moeilijk toegankelijk voor de verder afgelegen landelijke kernen.

Ondanks het aanbod van de belbus door de Lijn blijft de mobiliteit een ernstig knelpunt. Het OCMW van Ieper stipt aan dat de vraag naar de mindermobielen centrale veel groter is dan het aanbod dat door vrijwilligers kan worden verzorgd. Soms is de alternatieve vervoersdienst die door de stad wordt voorzien te duur voor mensen die met een leefloon moeten rondkomen..

Sociale economieprojecten in de landelijke regio's zouden een potentieel veel grotere doelgroep kunnen tewerkstellen, maar ze bereiken enkel die mensen die zich kunnen verplaatsen met het openbaar vervoer of die komen met eigen vervoer. Werkzoekenden die omwille van de betaalbare huisvesting op een afgelegen, geïsoleerde locatie gaan wonen, kunnen zich moeilijk verplaatsen naar VDAB of andere vormingsinitiatieven zodat hun kwetsbare positie nog wordt versterkt. Wat de armoede en sociale uitsluiting betreft, is er dus een duidelijke wisselwerking tussen stad en platteland. Mensen die geen betaalbare huisvesting vinden in de stad gaan over tot noodkoop op moeilijk bereikbare plattelandsgemeenten. Door het gebrek aan aangepaste voorzieningen op het platteland zijn er dan weer mensen die uitwijken naar de steden.

2.2.3. Financiële problemen

Verschillende OCMW's en CAW's wijzen op de spectaculaire stijging van het aantal dossiers van mensen met budgetproblemen. Het OCMW van Zonnebeke spreekt van een toename met 56 procent, gedurende de afgelopen 10 jaar. Daarin zijn de dossiers niet begrepen van mensen die een beroep doen op het OCMW voor stookoliepremies of in het kader van LAC's. Wat de leefloontrekkers betreft, gaat het vooral over eenoudergezinnen, maar in één derde van de dossiers gaat het om jongeren die een leefloon krijgen. De jongeren die aankloppen bij het OCMW voor de oplossing van hun financiële problemen is, aldus het OCMW van Ieper, een totaal nieuw fenomeen op het platteland.

Welzijnswerkers hebben almaar meer dossiers betreffende personen met financiële problemen. De betrokken organisaties zouden, aldus CAW De Papaver, op tijd afstand moeten kunnen nemen van de instroom van de hulpvragen om de werking zo nodig te heroriënteren en daarbij te focussen op een preventieve, projectmatige aanpak, waarvoor men ook andere partners mobiliseert.

2.2.4. Onderbescherming

Onderbescherming heeft meerdere dimensies: er is letterlijk de te grote afstand en er is de mentale drempel tot de voorzieningen, voorts is er de onderbescherming als gevolg van de te complexe probleemsituaties waarin rechthebbenden zich bevinden.

Het OCMW van Zonnebeke constateert dat er een groep van senioren is, vooral oudere senioren, die nooit naar het OCMW komt en dus geen beroep doet op diensten waarop ze recht heeft, zoals bijvoorbeeld poetsdienst, thuiszorg en premies. Het OCMW van Zonnebeke stelt eveneens vast dat in eerste instantie mensen uit de centrumgemeente Zonnebeke (36 procent) naar het OCMW komen, gevolgd door 22 procent uit de deelgemeente Beselare. Met andere woorden procentueel gezien richten zich minder mensen uit de andere 3 deelgemeenten tot het OCMW. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in de poetshulp. Blijkbaar is de fusie van gemeenten (uit 1976) nog niet volledig verteerd en vormt dit voor een aantal mensen een drempel.

De sociale dienst van het OCMW van Leper komt tot een vergelijkbare analyse: door de jaren heen concentreert het overgrote deel van de dossiers voor financiële steun/leefloon zich in de kern van Leper. Het aantal financiële dossiers in de deelgemeenten is te verwaarlozen, met uitzondering van de deelgemeenten waar een concentratie is van sociale woningen. Daar kwam geen verandering in toen het OCMW zitdagen organiseerde in de deelgemeenten. Op bepaalde moment heeft het OCMW die zitdagen afgeschaft omdat niemand daarop afkwam. Ook na de uitbouw van het project Netwerk Dorpen is daar geen kentering in gekomen.

Maatschappelijk kwetsbare groepen zijn soms de gevangene van een complexe, meervoudige probleemsituatie zodat ze verstoken blijven van de voorzieningen waarop ze recht hebben. Zo hebben ze door de hoge huurprijzen geen of heel moeilijk toegang tot betaalbare, gezonde huisvesting op de private huurmarkt. Het Sociaal Verhuurkantoor speelt daarom een sleutelrol om de toegang van maatschappelijke kwetsbare groepen tot betaalbare huurwoningen te verhogen. Toch is hier duidelijk sprake van onderbescherming, aldus het Regionaal Sociaal Verhuurkantoor Land van Loon. Ongeveer één derde van de kandidaten die in principe recht zou hebben op een huurwoning, raken nooit ingeschreven bij het SVK. Men is niet in staat om de nodige documenten in orde te brengen. De administratieve rompslomp is te omslachtig, maar het SVK kan door een personeelstekort het niet voor hen doen. Als de vereiste documenten zijn ingeleverd, kan het SVK wel nog aanvullende informatie inwinnen. Maar de wet op de privacy maakt dat de mensen zelf de belastingaangifte of inkomensattesten moeten aanvragen. Om hun recht op privacy te vrijwaren, kan het SVK dus niet in hun plaats treden. In het verleden is al herhaaldelijk gewezen op de noodzaak van een administratieve vereenvoudiging en de betere afstemming van de administraties.

Voor de complexe problemen van bepaalde huurders in de sociale huisvesting is er geen afdoend antwoord. Ten eerste, wordt een stijgend aantal dementerende ouderen gesignaleerd die wonen in de sociale huisvesting. Ten tweede, wordt gewezen op een toenemend aantal uithuiszettingen van gezinnen met meervoudige problemen. De sociale huisvesting hanteert een standaardprocedure voor mensen met een huurachterstand en inkomensderving. Men is echter niet toegerust om de complexe problemen aan te pakken van huurders die verslaafd zijn aan alcohol of drugs waar sprake is van borderline syndroom. Hierbij gaat het om gezinnen die weinig communicatievaardigheden bezitten en die heel moeilijk relaties kunnen opbouwen. Een dergelijke leefomgeving is nefast voor de opvoeding van kinderen. Vooral in die buurten is er een grote behoefte aan speelpleinwerking en bijkomende voorzieningen voor kinderen en jongeren.

2.3. Aanpak op maat van het platteland

Tijdens de verkenning van armoede en sociale uitsluiting op het platteland blijkt dat in de welzijnspraktijk al verschillende methoden en instrumenten worden gebruikt om maatschappelijk kwetsbare groepen op het platteland op een meer effectieve manier te bereiken. Het betreft heel uiteenlopende initiatieven, gaande van signaalgevers om problemen tijdig te detecteren, projecten om 'outreaching' te werken, het scheppen van laagdrempelige ontmoetingsplaatsen of ankerpunten voor de doelgroep, diverse vormen van welzijnsoverleg tot intergemeentelijke en intersectorale samenwerking. We zetten een aantal van die oplossingssporen op een rijtje die door bevraagde actoren zijn aangehaald. We stippen daarbij ook aan wat in dat verband wordt verwacht van de sector Samenlevingsopbouw. Verder in dit rapport komt de rol van de sector Samenlevingsopbouw aan bod.

2.3.1. Verborgene armoede(problemen) signaleren

Armoede op het platteland is veel minder zichtbaar dan in de stad. Bovendien schamen veel bewoners op het platteland zich ervoor om met hun problemen naar buiten te komen. Van groot belang zijn daarom de zogenaamde signaalgevers. Daarbij worden onder meer de volgende personen of instanties aangehaald:

Huisartsen zijn soms de eerste en enige getuige van problematische leefsituatie van ouderen op het vlak van huisvesting, sanitair en ook persoonlijke hygiëne. Veel huisartsen zijn echter terughoudend om dergelijke problemen te signaleren aan het OCMW of het CAW. Met respect voor de keuze/vrijheid van de persoon in kwestie zou de arts als vertrouwenspersoon van de patiënt een belangrijker rol kunnen spelen als signaalgever, aldus het CAW Hageland en het OCMW van Zonnebeke.

Naast de huisarts zijn mensen die actief zijn in de gezinszorg en thuiszorg goed geplaatst om problemen van armoede te detecteren en te signaleren. Met steun van de provincie West-Vlaanderen hebben vier diensten voor Gezinszorg (Familiehulp, Familiezorg West-Vlaanderen, Thuishulp en Solidariteit voor het Gezin) een aantal hulpmiddelen en instrumenten ontwikkeld om een beter inzicht te hebben in de situaties van kansarmoede en om tegelijk de kwaliteit van de gezinszorg aan kansarme cliënten te verhogen.

Voor de CAW's en OCMW's wordt ook de politie gezien als een belangrijke doorverwijzer, zoals bij het signaleren (partner)geweld in gezinnen en andere crisissituaties, zoals dakloosheid. De politie zou eveneens een rol kunnen spelen bij het detecteren van onleefbare huisvestingssituaties bij de controle op de inschrijving in de gemeente (OCMW Beerse). Naast beroepskrachten kunnen vrijwilligers eveneens een brug slaan tussen hulpbehoevende personen en (professionele) hulpverleners, zie verder ZORO projecten en de projecten Zorgnetwerken.

Signaalgevers zijn, aldus het CAW Delta (Pajottenland) mensen die in contact komen met de leefsituatie van de doelgroep of tot hun sociaal netwerk behoren. Op het moment dat je die signaalgevers kan identificeren kun je nadien een gerichte informatiecampagne voeren zodat zij mensen in nood situaties op de hoogte kunnen brengen van professionele hulpverlening. In diezelfde optiek probeert het OCMW van Oudenaarde om landbouwersgezinnen te bereiken via zogenaamde 'erfbetreders', zoals veeartsen, melkleveranciers en bankmedewerkers. Het OCMW informeert en motiveert hen om landbouwers toe te leiden naar het aanbod van het OCMW.

2.3.2. Outreachend werken

Gelet op het gebrek aan mobiliteit, de vervoersarmoede, de mentale en andere drempels tot de dienst- en hulpverlening hechten verschillende sectoren belang aan vormen van outreachend werken. Een knelpunt blijft echter de onderbezetting van het personeel, temeer omdat huisbezoeken en de permanentie op antenneposten extra tijd in beslag nemen.

- *Vrijwilligers*

Het project 'Buren voor Mekaar' in Hoegaarden (Hageland) werd opgestart vanuit het opbouwwerk en is nu een verzelfstandigd project van het OCMW. Het is een vorm van outreachend werken waarbij het OCMW vrijwilligers inschakelt om maatschappelijk kwetsbare ouderen te bereiken. Vrijwilligers brengen een huisbezoek aan senioren en door die persoonlijke contacten zijn ze op de hoogte van problemen van vereenzaming en signaleren aan het OCMW de behoefte aan warme maaltijd of thuiszorg. Ze werken nauw samen met ziekenfondsen, thuiszorgdiensten en ziekenzorg.

Een probleem is het grote verloop zodat het OCMW voortdurend nieuwe vrijwilligers moet rekruteren. Er is permanente ondersteuning vereist vanuit het OCMW, gelet op het stijgend aantal vragen vanuit de doelgroepen, ook het zoeken van de nodige competenties.

- *Inzet ervaringsdeskundigen in armoede*

Om een inzicht te verwerven in de leefwereld van maatschappelijk kwetsbare mensen maken gemeenten en OCMW's gebruik van intermediaire personen, zoals ervaringsdeskundigen in de armoede of vrijwilligers die actief zijn in de sociale kruidenier.

De intermediaire personen worden nu meestal ingezet in de welzijnsdiensten van de hoofdgemeente. In welke mate kunnen die een rol spelen om maatschappelijke kwetsbare groepen in het hinterland op het spoor te komen en aan te spreken?

- *Huisbezoeken en gezinsondersteuning*

Welzijnswerkers leggen huisbezoeken af en staan zo nodig in voor maatzorg en intensieve begeleiding aan huis. Dit gebeurt binnen verschillende sectoren, zoals gezinsondersteuning vanuit het CAW en vanuit projecten gezinshulp.

- *Regionale antennes en zitdagen*

Verschillende welzijnsorganisaties houden zitdagen in deelgemeenten om de afstand tot de doelgroep te verkleinen. Zo heeft het OCMW van Sint-Laureins met het Dorpshuis in een deelgemeente Watervliet een samenwerkingsovereenkomst gesloten. Daarbij is vastgelegd dat de sociale dienst van het OCMW rond concrete thema's en dossiers aanwezig zal zijn in het dorpshuis, zo bijvoorbeeld om studietoelagen aan te vragen en in te vullen. Met die thematische bijeenkomsten worden meer OCMW cliënten bereikt dan met een vaste wekelijkse zitdag.

- *Online hulpverlening*

Het project online hulpverlening voor jongeren is een programma voor plattelandsontwikkeling dat wordt gefinancierd met Europese, Vlaamse en provinciale middelen in het kader van LEADER. Voor de Westhoek bijvoorbeeld sloot het CAW De Papaver een samenwerkingsovereenkomst met het Jeugd ontmoetingscentrum (JOC) van Ieper om een digitaal onthaalpunt voor jongeren te creëren. Jongeren kunnen rechtstreeks in contact treden met de hulpverlener (e-mail en chatten) en daarnaast kunnen ze een forum creëren waar ze onderling ervaringen, informatie en adviezen kunnen uitwisselen. Het digitaal platform wordt afgestemd/geënt op jongerensite van het JOC en bestaande communitysites van jongeren in de regio. In verschillende andere plattelandsregio's maken CAW's gebruik van online hulpverlening voor jongeren, met die restrictie dat online werking niet geschikt is voor therapeutische hulpverlening. De online hulpverlening biedt ook mogelijkheden voor de hulpverlening aan jongvolwassenen (CAW Hageland).

2.3.3. Het creëren van een laagdrempelige ontmoetingsplaats of ankerplaats

Het gaat om een laagdrempelige ontmoetingsplaats die sociale contacten en netwerken versterkt, en die de drempel naar de dienst- en hulpverlening op de 1ste lijn verlaagt. Er zijn verschillende formules en goede praktijkvoorbeelden.

- *Inloopcentra*

Om de drempel tot het algemeen welzijnswerk te verlagen, creëren sommige CAW 's zelf een ontmoetingsruimte in het eigen centrum. Mensen zoeken er de warmte en de gezelligheid op. Onder begeleiding van een stafmedewerker organiseren ze eigen activiteiten, zoals koken, creatieve activiteiten en uitstappen. Een dag per week is er een warme lunch tegen een voordelige prijs. Voor een prikje kan men er ook gebruik maken van een wasmachine, een droogkast of andere diensten. Het inloopcentrum haalt mensen uit hun sociaal isolement en is voor veel bezoekers de eerste stap naar professionele hulpverlening.

Op het platteland kunnen verschillende sectoren de krachten bundelen om een gemeenschappelijk inloopcentrum op te zetten. Het CAW Delta (Pajottenland) heeft in samenwerking met de dienst diversiteit en gelijke kansen van de provincie Vlaams-Brabant en het Welzijnshuis een inloopcentrum geopend in Zellik.

- *Wijkcentrum*

Een vrij gelijkaardige aanpak is opgezet door het Wijkcentrum De Kring in Eeklo, erkend als vereniging waar armen het woord nemen. Twee derden van de bezoekers komt uit de stad Eeklo en de andere gebruikers uit de aanpalende landelijke gemeenten. In eerste instantie lag het accent op materiële hulpverlening, zoals een winkel in tweedehands kledij. Gaandeweg is de werking geëvolueerd en uitgebreid met een aanbod inzake ontspanning en ontmoeting, vorming via cursussen (computerlessen), groepsvorming, een vrijwilligerswerking, jeugd- en tienerwerking, en sociale kruidenier (voordien voedselbank).

- *Buurtwerk*

De organisatie van een soort 'straathoekwerk' voor de opvang van jongeren met drugproblemen. Zowel de jeugddienst als het OCMW zijn vragende partij naar formules om die jongeren te bereiken en zien daarin een rol weggelegd voor het buurtwerk. Jongeren die volledig hebben afgehaakt in het onderwijs, niet meer zijn ingeschreven en letterlijk op straat vertoeven kunnen niet meer via de schoolcontext worden bereikt. Buurtcentra zouden een aanbod moeten ontwikkelen en tegelijk outreachend werken (straathoekwerk) om die jongeren op straat aan te spreken.

- *Dorpshuis*

In verschillende landelijke gemeenten zijn alle winkels en cafés verdwenen. Het dorpshuis is de enig overblijvende ontmoetingsruimte. Zo heeft Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen in samenwerking met het gemeentebestuur een dorpshuis opgezet in Watervliet, deelgemeente van Sint-Laureins. Dit wordt nu uitgebaat door mensen in werkervaring (WEP-Plus) van de vzw Meetjeslandse Leerwerkbedrijven.

- *Dorpsrestaurant*

Het dorpsrestaurant is onder impuls van de sector Samenlevingsopbouw sterk ingeburgerd in Limburg, inmiddels zijn in 22 plattelandsgemeenten van de provincie. Tijdens de informele ontmoeting, na een warme maaltijd, kunnen welzijnsorganisaties hun aanbod bij de doelgroep bekend maken. Bovendien heeft zich een uitgebreid vrijwilligersnetwerk gevormd rond het dorpsrestaurant. In het verlengde van de dorpsrestaurants hebben RIMO en het provinciebestuur van Limburg een dienstenpunt voor de dorpen gelanceerd. Het doel is om vrijwilligers in de dorpen in te schakelen in de zorg van kwetsbare bewoners.

- *Sociale kruidenier*

Huishoudens kunnen gedurende een half jaar tegen sterk gereduceerde prijzen basisproducten kopen bij de sociale kruidenier. Het zijn het OCMW of het CAW die op basis van een sociaal onderzoek beslissen wie er in aanmerking komt voor de sociale kruidenier. Er is een koepel van sociale kruideniers opgericht, de vzw Sociale Kruideniers Vlaanderen, die een gemeenschappelijke visie en aanpak bepleit. Men stapt daarbij af van de klassieke voedselbank waarbij je voedsel bedeeft dat je krijgt van privé bedrijven, maar je gaat uit van de behoeften van de mensen. Men waakt er ook over dat mensen niet afhankelijk blijven van

voedselbedeling, vandaar de beperking in tijd. De sociale kruidenier legt het accent op de ontmoeting van mensen, de activiteiten (zoals kooklessen) en de detectie van hun rechten. Voor mensen die plots hun job hebben verloren en in de financiële problemen terechtkomen, is de sociale kruidenier een nuttige overbruggingsregeling tijdens hun zoektocht naar een nieuwe baan. Voor gezinnen met zware financiële problemen helpt het CAW/OCMW de huishoudens tegelijk met budgetbeheer en doet aan schuldbemiddeling.

- *Volkstuinen*

De vzw 't Warm Hart, erkend als vereniging waar armen het woord nemen in Houthalen-Helchteren, koppelt het project sociale kruidenier aan het project volkstuinen en het sociaal restaurant. Toen bleek dat het voedselpakket uit de voedselbank te weinig basisproducten bevatte om gezonde, warme maaltijden te kunnen bereiden, werd als alternatief gestart met de werking van sociale kruidenier en zijn vrijwilligers aan de slag gegaan met het telen van groenten in de volkstuin. Die tuin levert het hele jaar door seizoensgebonden groenten en fruit. De oogst is bestemd voor het sociaal restaurant en voor de sociale kruidenier. In het opzet van de volkstuinen liggen potenties voor de uitbouw van een project van sociale economie.

- *Welzijnsschakels en verenigingen waar armen het woord nemen*

De verenigingen waar armen het woord nemen situeren zich vooral in een stedelijke context. In de plattelandsregio daarentegen zijn er een beperkt aantal armenverenigingen (zie hierboven 't Warm Hart). In iets meer dan de helft van de 24 gemeenten van het arrondissement Turnhout bestaan er Welzijnsschakels. Bijna al de welzijnsschakels in de Kempen zijn verankerd in het lokaal armoedebeleid en lokaal sociaal beleid. De Welzijnsschakels proberen ook telkens de connectie te maken tussen maatschappelijk sterkere groepen en maatschappelijk kwetsbare groepen. Om te komen tot maatschappelijke veranderingen is er immers nood aan solidariteit tussen beiden.

2.3.4. Projecten van sociale economie

Kort geschoolde, langdurige werkzoekenden vormen de grootste groep werknemers in projecten van sociale economie. Ze kunnen terecht in tewerkstelling via wep-plus; sociale tewerkstelling en arbeidszorg.

Door de complexere problemen is een intensieve begeleiding noodzakelijk. Aksi in Wellen maakt gebruik van een 'meter' (persoonlijke vertrouwenspersoon) in de poetsploegen. De doorstroming naar de reguliere arbeidsmarkt hangt sterk af van de economische situatie. In tijden van hoogconjunctuur konden jongeren die in aanraking kwamen met justitie na een positieve werkervaring in het kader van wep-plus makkelijker via een interim kantoor aan de slag. Nu is de doorstroming veel moeilijker.

Rekening houdend met de complexe problemen van de werknemers, is de werkervaring van één jaar te kort om te kunnen doorstromen. Soms is de problematiek van de thuissituatie te complex zodat je een grote uitval krijgt.

Potentieel is er een veel groter doelpubliek voor projecten sociale economie, maar door het gebrek aan mobiliteit geraken mensen er niet. Door de aard van het aanbod of bedrijfsactiviteiten worden bepaalde doelgroepen niet bereikt. Zo constateert de Groene Kans in Diksmuide dat men jonge vrouwen en moeders met kinderen niet bereikt, evenmin de alleenstaande vrouwen. Dat bepaalde vrouwen niet buitenshuis gaan werken heeft enerzijds met de werkloosheidsval te maken, maar anderzijds ook met hun afhankelijke opstelling ten aanzien van de partner die werkt. Het lijkt soms moeilijk om die mentaliteit te doorbreken.

2.3.5. Regionaal welzijnsoverleg en regionale werking armoede

Teamoverleg

Voorafgaand aan het regionaal welzijnsoverleg is het teamoverleg binnen de eigen dienst of organisatie vrij essentieel, maar is dit niet altijd evident. In de gemeenten op het platteland moeten de schaarse welzijnsorganisaties het dikwijls stellen met een kleine equipe, die een echte teamwerking met de nodige supervisie en personeelsbegeleiding bemoeilijkt. Nochtans kan het teamoverleg wel degelijk renderen. Zo zitten de medewerkers van de sociale dienst van het OCMW van Sint-Laureins een halve dag samen om dossiers te bespreken, nieuwe wetgeving te overlopen... Dit overleg heeft onder meer geleid tot een afstemming tussen de medewerkers inzake dossieropbouw zodat nu veel tijd wordt uitgespaard.

Uitgaand van de schaarse en vaak onderbemande voorzieningen is het op het platteland moeilijk om te netwerken, zowel op het niveau van de cliënt als op het niveau van de organisatie(s) aangezien er bitter weinig partners zijn om samen te werken. Vandaar de grote terughoudendheid of soms zelfs afkeer om tijd uit te trekken voor overleg en samenwerking. Toch is er uitgerekend in plattelandsregio's een grote behoefte aan overleg om de maatschappelijk kwetsbare groepen in kaart te brengen, de sociale kwesties helder te krijgen en te zoeken naar een creatieve aanpak en gezamenlijke oplossingen om de toegankelijkheid van voorzieningen te verhogen. Binnen dat overleg kan men daarvoor vervolgens de nodige middelen mobiliseren. Dit blijkt onder meer uit de dynamiek van het welzijnsoverleg Veurne-Diksmuide en het Regionaal Welzijnsoverleg Meetjesland.

Regionale werking armoede

Binnen die regionale werking armoedebestrijding kan de expertise die plaatselijk is opgebouwd, worden gedeeld en vertaald op een hoger (regionaal) niveau. Een inspirerend voorbeeld in dit verband is het Charter inzake toegankelijkheid voor personen met een handicap. Twaalf gemeenten in het Meetjesland hebben dit charter ondertekend. Het Welzijnsoverleg Meetjesland heeft hierin een voortrekkersrol gespeeld.

Het Wijkcentrum De Kring alsook het Regionaal Welzijnsoverleg Meetjesland bepleiten voor het Meetjesland een systematisch overleg van actoren die rechtstreeks werken met de doelgroep van kansarmen, zoals de sociale diensten van OCMW, de Welzijnsschakels, Samenlevingsopbouw, het algemeen welzijnswerk, en de verenigingen waar armen het woord nemen. Mogelijke thema's voor een dergelijk overleg zijn: emancipatorische werking met de doelgroep, de toegankelijkheid van sociale voorzieningen, een intersectorale aanpak van de armoedeproblemen (wonen, onderwijs, gezondheid, ...), de overbrugging van de afstand tussen

basiswerking (welzijnsschakel, armenvereniging) en het lokale beleid, en de kwestie van bestuurskracht om armoede op het meest adequate beleidsniveau te kunnen aanpakken.

Regionale verankering op het platteland

In het kader van plattelandsbeleid zou de overheid bewuster moeten kiezen voor behoud van bovenlokale functies op het platteland, aldus het Regionaal Welzijnsoverleg Meetjesland. We nemen dit voorbeeld als concrete illustratie. Bij de fusie van de Volkshogescholen bijvoorbeeld wordt de zetel van die werking automatisch in Gent geplaatst. Hetzelfde gebeurt in het kader van de fusie van basiseducatie. Na de opgelegde fusie door het departement onderwijs bevindt de hoofdzetel van de gefuseerde organisatie zich niet in Eeklo, maar opnieuw in Gent. Bij de mogelijke schaalvergroting/fusie van de centra voor algemeen welzijnswerk, dreigt een regionale verankering in het Meetjesland te verdwijnen. Op die manier wordt de fysieke en mentale afstand tussen de hoofdzetel waar het beleid wordt gevoerd en de plattelandsregio's groter. Een ander gevolg is dat organisaties uit het Meetjesland moeilijker mensen van de hoofdzetels kunnen aanspreken voor hun bestuur (algemene vergadering en raad van bestuur).

2.3.6. Intersectorale samenwerking

Voor de aanpak van armoede en sociale uitsluiting is de samenwerking tussen verschillende sectoren een belangrijke hefboom. Als illustratie stippen we op het vlak van huisvesting een aantal voorbeelden van intersectorale samenwerking aan, zowel tussen de publieke en de gesubsidieerde niet-gouvernementele organisaties als tussen de particuliere sectoren onderling.

Welzijnswerkers van de CAW's pakken overlastproblemen van bepaalde huurders in de sociale huisvesting aan om te vermijden dat die huurders uit huis worden gezet. In Limburg is het project bemoeizorg met provinciale subsidies gestart en nadien door de Vlaamse overheid voortgezet.

Het SVK Land van Loon werkt samen met het CAW SONAR om een aantal huurders te begeleiden. In sommige gezinnen zijn er al andere diensten aanwezig, zoals de dienst schuldbemiddeling of dienst budgetbeheer. Tijdens de begeleiding door het CAW kunnen verschillende problemen in het gezin aan bod komen, zoals de documenten voor het (opnieuw) aanvragen van een uitkering, de opvoeding van schoolgaande kinderen of hulp bij het sorteren van het huishoudelijke afval.

Voor het uitvoeren van grotere herstellingswerken, het opruimen en het opknappen (schilderen en behangen) doet het SVK een beroep op partners in de sociale economie die sociale tewerkstellingsprojecten runnen, zoals Aksi (zie hieronder) en De Ploeg in Sint-Truiden (ploeg werknemers tewerkgesteld in het kader van artikel 60).

Voor technisch advies bij de screening van huurwoningen doet het SVK ook een beroep op STEBO als die woningen in het werkingsgebied liggen van het Wooninfocentrum in Borgloon.

De ambulante en residentiële diensten van CAW De Papaver werken samen aan de re-integratie van ex-daklozen. Al tijdens hun verblijf in het opvangtehuis worden cliënten in contact gebracht met verenigingen als Welzijnszorg (Al Tegoare), Trefpunt 4 en De Spiegel, die de mensen een zinvolle tijdsbesteding en ontmoeting bieden.

Niet alleen op het vlak van huisvesting, maar op verschillende anderen beleidsdomeinen ervaren organisaties de noodzaak om samen te werken met partners uit andere sectoren. Bij de crisisopvang moet de hulpverlening zich nu vaak beperken tot het ter beschikking stellen van een kamer/woning, terwijl er meestal een veel grotere nood is aan persoonlijke begeleiding om de crisissituatie waarin mensen zijn beland te vermijden.

Een intersectorale samenwerking maakt een proactieve werking mogelijk. Door een aantal organisaties wordt voorgesteld om dit in de toekomst meer te systematiseren en te structureren. Samenwerking over verschillende sectoren heen verhoogt de slagkracht van de eigen werking. Maar door meer samenwerking los je de bestaande tekorten in de welzijnsvoorzieningen en onderbezetting van personeel niet op. Hiervoor zijn niet enkel tijdelijke projectsubsidies, maar structurele middelen van de hogere overheid nodig.

Doelgericht overleg en samenwerking tussen sectoren

Bepaalde CAW's pleiten voor een nauwere samenwerking met andere sectoren en organisaties aangezien verschillende welzijnsdiensten op het platteland onderbezet zijn en kampen met een tekort aan middelen. De samenwerking tussen verschillende sectoren is tevens een adequaat instrument en strategie om doelgroepen op het platteland op een efficiëntere manier te bereiken.

CAW Delta (Pajottenland) ziet verschillende aanknopingspunten.

- Informatie en communicatie over uitwisselen wat ieder van de sectoren in een bepaalde regio doet voor de doelgroep. Zo zou men één keer per jaar de lopende en geplande projecten aan elkaar kunnen voorstellen zodat een grotere afstemming mogelijk is.
- Gezamenlijk naar buiten treden met dit aanbod zoals naar aanleiding van de Dag van de Arbeid of de gemeenteraadsverkiezingen van 2012.
- Het opzetten van gemeenschappelijke projecten, zoals blijkt uit de bovenstaande projecten (inloopcentrum en opvoedingspunten).

In Zuid-Limburg schreven verschillende sectoren samen een 'experimenteel, regionaal en intersectoraal project uit. Het doel van het project is precies voorstellen uit te werken en nieuwe instrumenten te ontwikkelen om voorzieningen toegankelijker te maken voor doelgroepen die tot nu toe weinig of geen beroep doen op de hulpverlening. De aanpak van vervoersarmoede en vervoersafhankelijkheid op het platteland is daarbij een belangrijke dimensie.

2.3.7. Intergemeentelijke aanpak

De intergemeentelijke samenwerking biedt kleinere OCMW's met geringe budgetten en beperkte personeelsbezetting de kans om gemeenschappelijke problemen in hun gemeente aan te pakken. De lokale besturen bundelen hun middelen en de voortrekker van het samenwerkingsverband zet bijkomend personeel in. Er zijn in alle plattelandsregio's voorbeelden van regionale initiatieven, zo onder meer het regionaal sociaal verhuurkantoor, de intergemeentelijke woonwinkel, de regionale dienst schuldbemiddeling en regionale dienst inzake tewerkstelling.

In de Westhoek werken 17 OCMW's samen in het kader van schuldbemiddeling.

De intergemeentelijke samenwerking maakt het mogelijk om met bescheiden middelen toch nog braakliggende dienstverlening op te zetten. Een goede illustratie zijn de opvoedingspunten in het Pajottenland. Het is tevens een voorbeeld van samenwerking tussen de publieke sector en de particuliere sector. De zeven opvoedingspunten in het Pajottenland zijn het resultaat van een samenwerking tussen de 7 OCMW's en gemeenten van het Pajottenland (Bever, Galmaarden, Gooik, Herne, Lennik, Pepingen en Roosdaal), het CAW Delta en de Vlaamse coördinatoren opvoedingsondersteuning van het preventieteam Vlaams-Brabant en Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Agentschap Jongerenwelzijn).

Door hun financiële middelen te bundelen kunnen de 7 gemeenten een opvoedingspunt openen en tegelijk een beroep doen op een projectmedewerker van het CAW Delta die expertise heeft opgebouwd rond opvoedingsondersteuning. Wie vragen heeft over de opvoeding van kinderen en jongeren tussen 0 en 18 jaar kan twee keer per maand op een welbepaald tijdstip terecht bij een van de 7 opvoedingspunten.

De experimenten inzake intergemeentelijke en intersectorale samenwerking leggen ook een aantal knelpunten bloot, zo onder meer: de bestuurlijke en administratieve rompslomp; de noodzaak van structurele middelen en subsidiëring en te geringe bestuurlijke draagkracht en de behoefte aan een eenduidige visie, gelet op de grote verschillen tussen de participerende lokale besturen.

Deel 2: Praktijken van Samenlevingsopbouw

In dit onderdeel beschrijven we de huidige praktijk van Samenlevingsopbouw op het platteland zoals deze aan bod is gekomen in de interviews. Deze informatie vulden we aan met de documentatie die we van de respondenten meekregen. De hoeveelheid van materiaal verschilt van project tot project. Dat is niet erg omdat het doel van dit stuk is een eerder summier beschrijving te geven van de grote lijnen van de verschillende projecten. Op die manier krijgen we een helder overzicht van de werkzaamheden van Samenlevingsopbouw op het platteland.

In het inleidend stuk noteren we een aantal elementen uit de interviews, de moeite waard om op voorhand mee te delen, omdat ze een licht werpen op de eigenheid van de praktijk van Samenlevingsopbouw op het platteland. Voor de beschrijving van de projecten maakten we een eigen opdeling die ons aan de hand van de kennismaking en de verwerking zinvol leek.

1. Inleiding

Reeds van in het begin van het opbouwwerk heeft Samenlevingsopbouw aandacht gehad voor een plattelandsbeleid dat verder reikt dan de kerktoren en is het ook steeds voorstander geweest van een visie op plattelandsontwikkeling (Verstraete C, 2008). Deze aandacht en focus klinkt nog steeds door in de verschillende projecten en krijgt onder meer vorm in het inzetten op beleidsverandering bij de betrokken actoren.

Dit inzicht groeide tevens bij de verschillende bestuursniveaus en andere organisaties. Vandaag is men op verschillende niveaus bezig met plattelandsontwikkeling en –beleid⁵. Praktijken in Samenlevingsopbouw proberen op deze regionale niveaus zoveel mogelijk aan te sluiten. Men is vanuit Samenlevingsopbouw actief binnen Leadergebieden, dit zijn plattelandsregio's waar vanuit lokale actoren een ontwikkelingsstrategie is ontwikkeld die men aan de hand van projecten uitvoert en aan de basis vorm geeft. Samenlevingsopbouw draagt hieraan bij door deelname aan de Plaatselijke Groepen (PG's) binnen deze gebieden en door ondersteuning van sommige Leaderprojecten. Die projecten zetten vooral in op het verhogen van de kwaliteit van de fysieke en sociale woonomgeving. Samenlevingsopbouw brengt voornamelijk haar expertise in omtrent werken met maatschappelijk kwetsbare groepen en het opzetten van participatieprocessen.

De specifieke context en dan voornamelijk het soms eerder desolate karakter van een plattelandsomgeving vergen van de praktijkwerker een zekere voorliefde voor het platteland om hiermee om te gaan. Net zoals in andere opbouwprojecten is het ook op het platteland noodzakelijk om aan te sluiten bij de leefwereld van de bewoners. Uit de interviews blijkt dat het

mchtig zijn van het plaatselijk dialect een faciliterende voorwaarde is voor het scheppen van een vertrouwensband met de lokale bevolking. Ook kennis en voeling met de eigenheid van de plattelandsregio waarin men werkzaam is, is een must. Als praktijkwerker dien je met die kenmerkende eigenheid van de regio actief rekening te houden in de opbouw en uitvoering van projecten.

2. De projecten

We delen de projecten op in vijf delen: projecten die zich expliciet richten op de algemene leefbaarheid in het dorp en het bevorderen van beleidsparticipatie aan het lokaal beleid door bewoners van dorpskernen en wijken; projecten met een combinatie van werken aan de sociale samenhang in het dorp en het voorzien van specifieke dienstverlening; projecten gericht op sociale grondrechten; projecten gericht op het grondrecht onderwijs en projecten gericht op het grondrecht wonen.

2.1. Projecten gericht op leefbaarheid en dorpsparticipatie aan lokaal beleid

- De projecten richten zich op de leefbaarheid van het dorp.
- De projecten richten zich niet specifiek op maatschappelijk kwetsbare groepen.
- De projecten richten zich op een betere band tussen inwoners en lokaal bestuur.
- Samenlevingsopbouw ondersteunt en faciliteert de processen en werkt hiervoor samen met de nodige actoren.

Samenlevingsopbouw hanteert verschillende participatiemethoden voor het bevorderen en verbeteren van de dorpsbetrokkenheid op dorpsontwikkeling, de fysieke en sociale leefbaarheid en de participatie van de bevolking aan het lokaal beleid met het oog op een meer gedragen beleid op maat van de dorpskern en/of wijk in kwestie.

Deze verschillende methoden richten zich steeds op het dorp als geheel, men richt zich niet specifiek op één bepaalde doelgroep. Verder kenmerken deze projecten zich door een uniek samenspel van burgers, lokaal bestuur en andere actoren. Deze projecten liggen vaak aan de basis van een inspirerende en nieuwe dynamiek bij bewoners en worden ook uitgevoerd door en voor bewoners.

De rol van Samenlevingsopbouw bestaat uit het opzetten, ondersteunen en begeleiden van deze processen naar zowel de bewoners van een dorpskern of wijk als de lokale besturen. In het project '5 voor 10. Dorpsparticipatie in Geraardsbergen' doorloopt men met de 10 deelgemeenten van Geraardsbergen een participatief proces op maat van de bewoners om de leefbaarheid ervan in kaart te brengen en te analyseren. Voor elk dorp hanteert men een andere methode op maat van en rekening houdend met de eigenheid van het dorp. De resultaten van de analyses worden gebundeld in een gemeenschappelijke publicatie en voorgesteld op een dorpenmarkt. De publicatie dient als vertrekpunt voor toekomstige

uitvoeringsprojecten in functie van de leefbaarheid en de sociale cohesie in de dorpskernen. Ook de afgelegde processen worden verslagen ter inspiratie van andere enthousiaste initiatiefnemers.

DORP inZICHT (DiZ) is een veel ingezette methodiek om de leefbaarheid van een dorp, met een inwonersaantal tussen 200 en 3000, in kaart te brengen aan de hand van een bevraging van alle bewoners. De bewoners bepalen hiervoor zelf de thema's. De resultaten ervan zijn vertrekbasis om in samenwerking met beleids- en andere actoren vorm te geven aan de leefbaarheid en samenleven van het dorp. Deze methodiek kent reeds vele toepassingen verspreid over Vlaanderen.

De methodiek werd in 2001 ontwikkeld Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen op basis van de Engelse methodiek 'Village Appraisals'. Zij onderhouden hiervoor nog steeds de website⁶ en bieden ondersteuning bij de toepassing van de methodiek. Bij DiZ-projecten neemt Samenlevingsopbouw een ondersteunende rol op naar bewonersgroepen en gemeentebesturen. Samenlevingsopbouw biedt daarnaast ook (een eerder beperkte) ondersteuning bij de uitwerking van concrete projecten die uitlopers zijn van de resultaten bij de bevraging (bijv. oprichting dorpsraad, verbeteren communicatie en participatie met het lokaal beleid). DiZ is geen exclusieve methodiek voor Samenlevingsopbouw en kan door verschillende verenigingen actief op het platteland gebruikt worden.

Toepassing van DiZ gebeurt in vijf stappen. Het initiatief hiertoe kan genomen worden door een bewonersgroep, een vereniging, een lokaal bestuur,... Belangrijk is wel dat het door en voor bewoners wordt gedaan. In een eerste fase selecteert men de leefbaarheidsthema's waarrond men de bewoners wil bevragen. Daarna stelt men de vragenlijst samen op maat van het dorp. Hiervoor maakt men gebruik van de meer dan 300 voorhanden zijnde standaardvragen. Daaropvolgend verdelen vrijwilligers de vragenlijsten bij de bewoners en halen die opnieuw op. Nadien kan begonnen worden met de verwerking van de gegevens naar overzichtelijke tabellen en resultaten. Het proces wordt afgesloten met een rapportage en presentatie van de resultaten. Er is een website, een internetapplicatie, een methodische en technische handleiding en een standaardvragenlijst beschikbaar ter ondersteuning van het ganse proces.

Inmiddels zijn verspreid over Vlaanderen (met een duidelijke concentratie in Oost- en West-Vlaanderen) al een 50-tal toepassingen van de methodiek. Een groot deel van de bewonersgroepen dat DORP inZICHT toepast of toepaste, komt ook een tweetal keer per jaar bijeen om ervaringen uit te wisselen en te leren van mekaar.

Via de methodiek worden bewoners geactiveerd en ontstaat vaak een positieve dynamiek. De uitvoering van concrete maatregelen – uitlopers van de resultaten van de bevraging - gebeurt door die actoren die daadwerkelijk iets kunnen veranderen. Dat kan het gemeentelijk bestuur zijn of de bewoners of andere actoren (verenigingen,...) of een combinatie ervan. Het is een van de kenmerken dat aangesloten wordt bij de inzichten en het potentieel bij de bewoners zelf. Op die manier verhoogt men de bewonersbetrokkenheid op de beleidsvoorbereiding en – uitvoering ter verbetering van leefbaarheid in de dorpskernen en faciliteert men een door de bewoners gedragen beleid.

In Ursel, deelgemeente van Knesselare, ging het gemeentebestuur nog een stap verder met de resultaten van DORP inZICHT. In samenwerking met de bewonersgroep werkte zij - met DiZ als basis - een dorpsontwikkelingsplan uit dat een visie op het Ursel van 2020 uitzet en er een concreet actieplan aan koppelt.

Een uitloper van DiZ is het initiatief⁷ om verschillende bewonersgroepen in Oost-Vlaanderen te verenigen in functie van samenwerking omtrent bovenlokale beleidsbeïnvloeding en het aanpakken van gedeelde problemen. Hiermee komt men tegemoet aan de verschuiving van DiZ als methodiek om concrete verzuchtingen aan te pakken tot instrument ter installatie van bewonersgroep die duurzaam betrokken is op het dorpsbeleid (vaak onder vorm van bewonersplatform of dorpsraad, erkend door de gemeente). Dit initiatief gaat breder dan DiZ-groepen, namelijk alle groepen die duurzaam betrokken willen zijn op dorpsbeleid (bijvoorbeeld vanuit dorpshuizen, reeds bestaande dorpsraden).

Vaak is een van de resultaten van DiZ het oprichten van een bewonersplatform of dorpsraad als aanspreekpunt voor het beleid, een kanaal voor bewonersparticipatie dus. Veelal is dit de bewonersgroep die DiZ uitvoerde. Via deze dorpsraden wil men inzetten op de leefbaarheid van het dorp en actief werken aan een betere communicatie en beleidsparticipatie met het lokaal bestuur. In Zuid-Limburg bijvoorbeeld heeft een gelijkaardige dorpskern de bedoeling om te werken aan het sociaal weefsel in het dorp en adviezen en knelpunten door te geven aan het beleid. Omgekeerd gebruikt het beleid dit kanaal om de dorpskern in kwestie te informeren en te activeren indien nodig. Hiertoe stelde de dorpskern in samenspraak met het beleid een afsprakennota en huishoudelijk reglement op.

Dorpsspiegel is een gelijkaardige methodiek. Aan de hand van verschillende technieken (vragenlijst, interviews, focusgroepen,...) verzamelt men informatie over het dorp. Op deze manier krijgt men een beeld van het dorp in woorden, cijfers en beelden dat als spiegel dient voor bestuur en inwoners omtrent de stand van zaken over de leefbaarheid en het samenleven in het dorp. Bij elke stap betreft men de bewoners maximaal. De verzamelde informatie geeft men weer in een website.

De methodiek omvat vijf stappen: initiatiefase, de mobilisatie- en instructiefase, de uitvoeringsfase, de analysefase en de terugkoppelingsfase. Een cruciale factor in deze methodiek is een breed draagvlak bij alle betrokken actoren (gemeente, bewoners, verenigingen, welzijns- en andere organisaties...).

Men paste dorpsspiegel reeds toe in Herne. De website van dorpsspiegel in Herne⁸ is onderverdeeld in vier thema's. 'Dorp in vragen' bevat de analyse van de gegevens uit de enquête, 'dorp in gesprek' bevat de bespreking van 6 prioritaire thema's, 'dorp in beeld' verzamelt de digitale foto's van het dorp en 'dorp in structuur' ten slotte vat het dorp weer rond een aantal thema's uit de enquête in statistieken. Ook in Zarlardinghe en Smeerebbe-Vloerzegem pasten bewoners de methodiek toe in het kader van het project '5 voor 10. Dorpsparticipatie Geraardsbergen'.

Momenteel is men bezig met een toepassing in Gooik waaraan men ook een luik wil koppelen om samen met de bewoners een visie op de toekomst van het dorp uit te tekenen.

Een bewonersplatform is een model dat bewoners in dorpskernen uit deelgemeenten wil betrekken op het lokale centrale bestuur, een stem geeft aan bewoners en bruggen slaat tussen het lokaal bestuur en de bewoners. Elke inwoner van de dorpskern of wijk kan deelnemen en meewerken aan het platform. Per platform duidt men een coördinator en secretaris aan. Lokale politici kunnen lid zijn maar nooit een bestuursfunctie opnemen. Binnen een bewonersplatform is men op de hoogte van wat leeft in het dorp. Het is de plaats om lokale uitdagingen aan te kaarten en tot verbetervoorstellen te komen. Hierover gaat men in dialoog met het bestuur in een sfeer van wederzijds engagement en respect. De uitwerking en toepassing van het model vond voor de eerste keer plaats in Veurne⁹.

Elk bewonersplatform wordt erkend als volwaardige partner door het bestuur. Dit vindt ondermeer zijn weerslag in een formeel engagement met een afsprakennota waarin de interne organisatie en relatie met stadsbestuur en –diensten geregeld is. Verslagen en vragen van platforms worden op het schepencollege behandeld. Omgekeerd kan het schepencollege uiteraard vragen stellen aan de platforms. De contactambtenaar staat in voor de contacten tussen het schepencollege en de platforms. In sommige gemeenten is er geregeld overleg tussen het schepencollege en de bewonersplatforms.

De verschillende platforms komen samen in een coördinatorenoverleg voor onderling overleg, afstemming en professionalisering onder deskundige begeleiding. Dit is ook het forum om wijk/dorpskernoverschrijdende thema's aan te pakken en te leren over participatie. Het model huldigt sterk het principe van een lerende organisatie: denken, discussiëren, uitproberen, doen...

Op de beleidswerkgroep is ruimte voor reflectie over de werking van de bewonersplatforms en hun relatie met het lokale centrale bestuur. Deze groep stelt doelstellingen, verwachtingen, aandachtspunten, beperkingen en mogelijkheden met betrekking tot deze doelstellingen scherp. Dit gebeurt in samenwerking tussen ambtenaren, politici, wetenschappers met inhoudelijk toegepaste wetenschappelijke inbreng en methodische experts.

In het kader van sociaal wonen op het platteland in West-Vlaanderen zet men ook in op de leefbaarheid door actief te werken aan de integratie van sociale woonwijken in de dorpskern (cfr. 3.2.5.).

2.2. Projecten op de kruising tussen sociale samenhang en dienstverlening

- De projecten bieden een antwoord op een concrete behoefte van dienstverlening.
- De projecten bevorderen de sociale samenhang.
- De projecten richt zich op kwetsbare bewoners.
- Samenlevingsopbouw ondersteunt en begeleidt de processen en werkt samen met relevante actoren.
- Samenlevingsopbouw tracht een structureel antwoord beleidsmatig te verankeren.

Een aantal van de projecten van Samenlevingsopbouw richt zich op het creëren van tewerkstelling en/of zinvolle tijdsbesteding door en voor kwetsbare bewoners. Hierbij legt men actieve linken met ontwikkelingen op het gebied van de sociale economie. Op die manier geeft men een antwoord op concrete behoeften die bestaan omtrent aangepaste dienstverlening en voorzieningen op het platteland en wil men de sociale samenhang in het dorp stimuleren.

In Limburg organiseert men in verschillende dorpskernen een dorpsrestaurant. Het is een laagdrempelig initiatief waarbij mensen elkaar ontmoeten en gezamenlijk een goedkope en gezonde maaltijd nuttigen in een gezellige sfeer. Op deze manier gaat men het sociaal isolement van kwetsbare personen in de dorpskern tegen en versterkt men de sociale samenhang. Door haar informeel karakter en de aanwezigheid van professionals vormt het een ideale basis om signalen van kwetsbare personen uit het dorp op te vangen. Op basis hiervan kan men mensen gericht informatie geven of doorverwijzen.

Door het koppelen van laagdrempelige informatie via dorpsamfletten en een informatiehoekje is de dienstverlening opnieuw meer toegankelijk en dichterbij de mensen. Ook andere initiatieven, zoals laagdrempelige computerlessen, het project @atLAS, verbindt men eraan.

Voor deze aangepaste dienstverlening en het detecteren van mensen in situatie van sociale achterstelling werkt men samen met andere actoren zoals gezondheidszorg.

Het project zelf wordt bemand door maatschappelijke kwetsbare bewoners en richt zich ook ondermeer op kwetsbare bewoners. Het dorpsrestaurant is een uitloper van een ander tewerkstellingsproject, de groenwachters, waarbij kwetsbare bewoners de omgevingskwaliteit van de buurt opkrikken aan de hand van een groendienst.

Het onthaal is heel belangrijk in dit initiatief vooral wanneer nieuwe 'klanten' aanschuiven aan de tafel. Het is belangrijk dat ze zich welkom voelen in de groep. De groep van vrijwilligers en klanten kan een hechte groep zijn waardoor intrede van nieuwe leden niet altijd even gemakkelijk is.

Ook in het dorps huis staan het bevorderen van sociale cohesie, vorming, informeren en dienstverlening, sociale tewerkstelling en vrijwilligerswerk centraal. Het wil een plaats zijn voor laagdrempelige basisvoorzieningen en dienstverlening, van het lokaal bestuur en andere actoren, in aandachtsgebieden op het platteland. Het vormt de plaats waar OCMW's en gemeentelijke ambtenaren een vast permanentiemoment hebben en uitvalsbasis voor allerlei cohesie bevorderende activiteiten en vormingen. Op deze manier wil men dienstverlening op maat van de burger aanbieden. Door de ruime openingsmomenten heeft een dorps huis een groot bewonersbereik en een lage drempel. Grote uitdaging voor elk dorps huis is het uitbouwen van een goede band met het lokaal bestuur opdat zij meer en meer de reflex hebben om dit 'instrument' te gebruiken voor het voeren van een beleid dicht bij de burger.

Met het model zorgnetwerken wil men oudere mensen beter en langer in eigen omgeving laten wonen door buurt- en dorpsgebonden netwerken te onderhouden of te herstellen. In het model vult men dit basiswerk aan met het bepleiten van aangepaste beleidsmaatregelen voor kwetsbare bewoners bij beleid en diensten. Op deze manier wil men een antwoord bieden op de versnippering van en groeiende afstand naar dienstverlening.

Een zorgnetwerk is een samenwerking tussen een netwerkcoördinator in dienst van het lokale bestuur (meestal OCMW), een lokale vrijwilligersploeg en een lokaal netwerk van verenigingen en sleutelfiguren. Op basis van dit netwerk spoort men de meest kwetsbaren op en biedt men hen informatie en hulp aan op toegankelijke en laagdrempelige manier. Eens het netwerk kwetsbare bewoners heeft gevonden, luistert de netwerkcoördinator naar de concrete vragen en zoekt oplossingen. Dit kan in de vorm van professionele hulp zijn of, wanneer het kleinere taken betreft, kan dit door de vrijwilligers opgenomen worden.

Momenteel past men de methodiek toe in West-Vlaanderen, waar het model ontstond, en Limburg. De methodiek is beschreven in een handig uitgewerkt handboek. In West-Vlaanderen organiseert men ook een uitwisselingstafel waarin alle zorgnetwerken samenkomen om ervaringen uit te wisselen en van elkaar te leren.

2.3. Projecten gericht op sociale grondrechten

- Projecten richten zich op het wegwerken van drempels in de toegang en uitoefening van grondrechten.
- Projecten richten zich op maatschappelijke en beleidsparticipatie van maatschappelijk kwetsbare groepen.
- Projecten richten zich op participatief en sociaal gecorrigeerd beleid.
- In de projecten gaan het basiswerk en beleidsbeïnvloedend werk hand in hand.
- Samenlevingsopbouw ondersteunt en begeleidt de processen en werkt hiervoor samen met relevante (beleids)actoren.

Het project grondrechtenboom in Oost-Vlaanderen richt zich op het opsporen van drempels in de toegang tot en de uitoefening van sociale grondrechten. Via het project wil men de maatschappelijke positie van maatschappelijke kwetsbare groepen, georganiseerd of ongeorganiseerd, hiertoe verbeteren. Daartoe ondersteunt men participatieve processen met maatschappelijke kwetsbare groepen om op basis van de gedetecteerde drempels tot prioriteiten en beleidsvoorstellen te komen die in dialoog met het lokaal bestuur (i.c. OCMW's) en andere sociale actoren worden opgenomen.

De geselecteerde thema's worden in samenwerking met alle actoren in een oplossingsgericht traject gestoken. Voorbeelden hiervan zijn het Regionaal Netwerk Participatie Meetjesland en het project Onderbescherming in Zuid-Oost-Vlaanderen.

In het Regionaal Netwerk Participatie Meetjesland wil men een onthaal- en ontmoetingsaanbod met als entingsplaats de landelijke OCMW's realiseren. Dit is gericht op de toeleiding van maatschappelijk kwetsbare groepen op het platteland naar cultuur-, sport- en ontspanningsactiviteiten en beleidsparticipatieve initiatieven met als doel een betere toegankelijkheid van het aanbod voor en een verhoging van de maatschappelijke en beleidsparticipatie van deze kwetsbare groepen. Ook hier gaan basiswerk en beleidsverandering hand in hand.

Onderbescherming is het fenomeen waarbij mensen die recht hebben op maatschappelijke dienstverlening deze om verschillende redenen niet genieten. Dit manifesteert zich sterker op het platteland. In het project gaat men samen met doelgroep, OCMW, CAW en andere betrokken actoren op zoek naar drempels die onderbescherming in de hand werken. Op basis van deze probleemverkenning stelt men een dossier op en komt men tot verbeteracties om onderbescherming weg te werken. Eén van de pistes hierin is proactief handelen. Dit is een vorm van dienstverlening waarbij de overheid op eigen initiatief een dienstverleningsproces naar de klant start op basis van gekende informatie bij de overheid.

2.4. Projecten gericht op grondrechten: onderwijs

De projecten richten zich op de participatie van maatschappelijke kwetsbare ouders aan het onderwijs.

In het project Ouderparticipatie onderwijsbeleid wil Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen haar expertise inzake onderwijsopbouwwerk en het bereiken van maatschappelijk kwetsbare groepen inbrengen in regionaal overleg welzijn – onderwijs (i.c. MOWO – Meetjeslandse Overleg Welzijn en Onderwijs). Op basis daarvan wil men concrete acties bevorderen voor ouderparticipatie van maatschappelijk kwetsbare groepen (georganiseerd en niet-georganiseerd) aan het regionaal onderwijsbeleid.

2.5. Projecten gericht op grondrechten: wonen

- De projecten richten zich op het grondrecht wonen.
- De projecten richten zich op het verbeteren van de woonsituatie van maatschappelijk kwetsbare groepen.
- Samenlevingsopbouw legt samen met de doelgroep een traject af.
- Samenlevingsopbouw werkt samen met relevante actoren en werkt aan een beleidsmatige verankering van voorgestelde structurele oplossingen.

Op het platteland is Samenlevingsopbouw al jaren actief in heel wat projecten die focussen op het recht op wonen. Deze projecten richten zich naar zowel de private als sociale woonmarkt.

In het project Energie en woningkwaliteit wil men de energiekosten van maatschappelijk kwetsbare bewoners verminderen door de woningkwaliteit te verbeteren en de mensen energiebewust gedrag aan te leren. In het kader hiervan werkt men samen met het lokaal bestuur in functie van een betere dakisolatie waar onder meer gedacht wordt aan de piste van voorfinanciering door het OCMW.

In het project Tweezijdig+ formuleren huurders en bouwmaatschappij, aan de hand van verschillende huurdersparticipatietrajecten bij sociale huisvestingsmaatschappijen in West-Vlaanderen, in nauwe samenwerking een aantal verbeteracties. Deze zijn het resultaat van een tevredenheidsmeting bij de huurders en hebben betrekking op informatie en communicatie, klantvriendelijke dienstverlening, kwaliteit van woningen en woonomgeving, leefbaarheid, en aandacht voor kwetsbare groepen. Het opstellen van een brochure rond herstellingen en onderhoud is een concrete actie die standaard in het basisaanbod zit voor alle deelnemende huisvestingsmaatschappijen. In de toekomst wil Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen meer inzetten op het uitvoeren van vervoltrajecten.

Het project sociale huisvesting in kleine landelijke kernen in West-Vlaanderen is een uitloper van het verkennend onderzoek 'sociaal wonen op het platteland'. Sociale huisvesting is een belangrijk instrument in het realiseren van het recht op wonen, toch kampt men met een aantal problemen in het aanbod (lange wachtlijsten en patrimonium dat zich te traag uitbreidt). Lokale besturen nemen een belangrijkere rol in om sociale huurwoningen te realiseren op hun grondgebied. Lang niet elk bestuur is hier tuk op, vaak omdat het de sociale leefbaarheid in gedrang lijkt te brengen. Toch zijn dit belangrijke actoren om sociale huisvesting op het platteland te realiseren.

De specifieke uitdagingen van het platteland noodzaken een visie over en aanpak van de inplanning van sociale huisvesting op het platteland. Zo is er nood aan een regionale en intergemeentelijke samenwerking in het kader van een sociaal woonbeleid, nood aan maatregelen om de instroom te optimaliseren én aan een aangepast leefbaarheidsbeleid met ingrepen op zowel de fysieke als de sociale woonomgeving.

In het project wil men praktijkervaring opdoen voor het opmaken van een samenhangend en aangepast beleid dat gericht is op het verhogen van de aantrekkelijkheid en integratie van sociale huisvesting in een plattelandscontext. Op deze manier wil men een positievere houding creëren bij lokale besturen die hier weigerachtig tegenover staan en wil men dezelfde besturen hiertoe een actiever beleid laten voeren.

Concreet gaat men in drie sociale woonwijken de sociale cohesie versterken ter ondersteuning van kwetsbare bewoners en het sociaal woningaanbod aantrekkelijker maken door oa. duurzame investering in woningkwaliteit en woonomgeving, investeren in huurderbegeleiding, in contacten tussen dorp en wijk... Hiervoor werkt men nauw samen met de doelgroep, lokale besturen en sociale huisvestingsmaatschappijen.

In het project Woonwinkel Pajottenland biedt men dienstverlening aan de bevolking onder de vorm van informatie en begeleiding in het kader van de verschillende premies, en biedt men sociaal en technisch advies (het woonadvies). Voor deze klantgerichte dienstverlening bouwde men een netwerk uit van oplossingsactoren en mogelijke doorverwijzers. Daarbij heeft men specifieke aandacht voor inwoners met de minste kansen, een laagdrempelige werking met vaste permanentiemomenten in verschillende deelnemende gemeentes (6 van het Pajottenland) en huisbezoeken indien nodig of wenselijk.

Het verbeteren van de woonkwaliteit van patrimonium en woonomgeving bevordert men door het voeren van een actief informatie- en communicatiebeleid, afgestemd op verschillende doelgroepen, naar inwoners en doorverwijzers. Dit gebeurt verder via de organisatie van een laagdrempelig woonloket voor informatie en advies terzake (over aanpassingen woningen, sociaal en/of technisch advies). Men werkt samen met de huurdersbond in functie van de aanpak van huurdersgeschillen. Het netwerk van doorverwijzers breidt verder uit en gemeenten en OCMW's verwijzen meer op systematische wijze. De analyse van aanvragen in het woonloket dienen tevens als insteek voor het woonoverleg.

De Woonwinkel Pajottenland is door de Vlaamse overheid erkend als intergemeentelijk samenwerkingsverband ter ondersteuning van het lokaal woonbeleid. Op het regionaal overleg komen de globale doorlichting van lokale huisvestingssituatie, afstemming van sociale woonprojecten en van individuele verrichtingen van lokale woonactoren, vergroten van mogelijkheden voor sociale huisvesting en werken aan akkoord voor toewijzing van sociale huurwoningen aan bod. Men zet er ook themawerkingen voor het wegwerken van bepaalde knelpunten op vlak van wonen op.

Uit de bevraging van het project grondrechtenboom Oost-Vlaanderen (cfr. 3.2.3.) kwam duidelijk de noodzaak naar voor van een toegankelijke, betaalbare en kwalitatieve woonmarkt. In het project dat hiervoor werd opgezet in de regio Waas en Dender (17 gemeenten), wil men maatschappelijk kwetsbare groepen aan de onderkant van de woonmarkt organiseren om – vanuit zelf aangedragen problemen en oplossingsvoorstellen – in dialoog met beleids-, woon- en welzijnsactoren te komen tot concrete verbeteringsacties met betrekking tot toegankelijkheid, betaalbaarheid en kwaliteit van de woonmarkt voor deze doelgroepen. Op deze manier wil men impact van deze groep op het lokaal beleid dat ter zake gevoerd wordt.

In de regio Meetjesland wil Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen zicht krijgen op de woonnoden en –wensen van ouderen op het platteland. Hierover wil men vervolgens de dialoog aangaan met lokale besturen en relevante actoren over een aangepast woon- en zorgbeleid voor ouderen, met nadruk op de meest kwetsbaren. Vanuit deze proeftuin willen ze vervolgens verdiepen in de regio Meetjesland en/of verbreden in de provincie.

Concreet werkt men daarvoor op drie niveaus. Enerzijds werkt men aan de participatie van ouderen bij de uitbouw van een woonzorgzone en van een beleid om de woonzorgsituatie van ouderen te verbeteren. Anderzijds wil men de situatie van de meest kwetsbare en slechtst gehuisveste ouderen onder de aandacht brengen van de lokale besturen en met de ouderen werken aan voor hen effectieve instrumenten van woonbeleid. Op regionaal niveau tenslotte formuleert men beleidsaanbevelingen voor het wonen van ouderen in sociale huisvesting. Dit gebeurt in samenwerking met een groep oudere sociale huurders op basis van hun ervaringen.

Deel 3: Uitdagingen voor armoedebestrijding op het platteland

Op basis van de bevraging bij diverse sectoren en Samenlevingsopbouw hebben we doelgroepen en gemeenschappelijke problemen inzake armoede en sociale uitsluiting in kaart gebracht. Daarbij wordt een aantal methoden en strategieën in beeld gebracht om armoede en sociale uitsluiting tegen te gaan. Bij de verkenning kwamen actoren en partners uit de sociale sector aan het woord. Verschillende sectoren hebben ook hun verwachtingen geformuleerd ten aanzien van de sector Samenlevingsopbouw. Men ziet in het opbouwwerk en buurtwerk in de eerste plaats een partner als het gaat om het participatief werken met doelgroepen en andere stakeholders. De sector Samenlevingsopbouw wordt gewaardeerd omwille van zijn methodische knowhow om maatschappelijk kwetsbare groepen te organiseren, te werken aan hun empowerment. Tegelijk heeft ze expertise in het beleidsgericht werken en het sensibiliseren van de bevoegde overheid.

Bij de verkennende studie van Samenlevingsopbouw Vlaanderen zijn enkel de actoren uit de sociale sector aan bod gekomen. We hebben met andere woorden geen aandacht besteed aan de vele initiatieven in het kader van streekontwikkeling of gebiedsgerichte werking, denken we maar innovatieve initiatieven in het sociaal-toerisme, landbouw en tuinbouw. We hebben evenmin stilgestaan bij de culturele participatie van de bevolking op het platteland. Wat dat laatste betreft, verwijzen we naar de recente publicatie van Katholieke Hogeschool Leuven naar de rol van het sociaal-culturele verenigingsleven in de Vlaamse dorpen (Beveris e.a. 2011) en naar de publicatie van de provincie West-Vlaanderen 'Doe mee! Over ouderen en maatschappelijke participatie'.

Toch reiken we met deze verkenning een aantal bruikbare instrumenten aan om armoede en sociale uitsluiting op het platteland te bestrijden. Die moeten nu een plaats krijgen in een samenhangend plattelandsbeleid waarbij een synergie is tussen de inzet van de lokale en bovenlokale besturen en van niet-gouvernementele organisaties uit het middenveld en van de betrokken bewoners(organisaties).

We staan achtereenvolgens stil bij wat een daadkrachtig plattelands- en armoedebestrijdingsbeleid kan zijn en wat de verwachtingen zijn van verschillende actoren ten aanzien van Samenlevingsopbouw. We sluiten af met een aantal reflecties aan het adres van de sector Samenlevingsopbouw.

1. Plattelands- en armoedebestrijdingsbeleid

Zonder een daadkrachtig armoedebestrijdingsbeleid op het platteland, dreigen initiatieven van Samenlevingsopbouw en andere actoren het gewenste effect te missen. In dat beleid moeten verschillende accenten gelegd worden. We overlopen ze hier.

1.1. Integraal beleid

Er moet een integraal beleid met slagkracht gevoerd worden voor de aanpak van armoede op het platteland. Momenteel kennen we zowel voor het platteland als voor armoedebestrijding een beleid waarbij beleidsmakers slechts beleidsaanbevelingen kunnen overmaken aan andere beleidsdomeinen. Drie zaken willen we hierbij opmerken.

Ten eerste is dergelijke transversale beleidsaandacht voor beide thema's noodzakelijk. Armoede is immers een complex probleem dat beleidsmatig enkel succesvol kan aangepakt worden als verschillende beleidsdomeinen de handen in elkaar slaan. Dat impliceert dat beleidskeuzes in die domeinen vanuit een armoedebestrijdingsperspectief moeten worden genomen.

Daarnaast moeten het plattelandsbeleid en armoedebestrijdingsbeleid elkaar een bijzondere plaats toekennen. Binnen het plattelandsbeleid moet specifieke aandacht gaan naar armoede. Dat stelt ook het eerste Vlaamse plattelandsbeleidsplan in haar visie: 'Kwetsbare bevolkingsgroepen op het platteland verdienen een specifieke aanpak. Aandacht gaat uit naar de verdere adequate uitbouw van dienstverlening en zorg op het platteland, zodat deze groepen worden bereikt en een beroep kunnen doen op hun grondrechten, bijvoorbeeld inzake wonen, arbeid en maatschappelijke dienstverlening' (Vlaamse Landmaatschappij 2009, 15). Omgekeerd moet het armoedebestrijdingsbeleid aandacht hebben voor armoede op het platteland. Dit vereist immers een andere aanpak waarvoor het beleid de nodige structurele middelen moet voorzien.

Tot slot mist de huidige beleidsbenadering het toch aan slagkracht zolang het bij het formuleren van beleidsaanbevelingen blijft. Indien er in de beleidsvorming in andere beleidsdomeinen geen harde eisen worden gesteld vanuit een armoedebestrijdingsperspectief is alleen aandacht onvoldoende. Elke genomen beleidsmaatregel dient minstens gecontroleerd op haar effect op kwetsbare groepen in de samenleving. Armoedebestrijding moet een beleidsprioriteit zijn in elk beleidsdomein. Dit mag ook sterker doorklinken in het Vlaamse plattelandsbeleid.

1.2. Visie op armoedebestrijding op het platteland

Een beleid gericht op armoedebestrijding op het platteland moet zich baseren op een visie daarop. Daarin is een aantal punten belangrijk.

Voor een onderbouwd beleid is grondige kennis van armoede noodzakelijk. Gezien de verdoken aard van armoede op het platteland is het voor een onderbouwd beleid noodzakelijk voortdurend kwantitatieve en kwalitatieve kennis op te bouwen.

Het beleid moet oog hebben voor het ontwikkelen van een langetermijnvisie en dito beleidsaanpak. Daarin anticipeert het onder meer op socio-demografische ontwikkelingen op lange termijn, namelijk een verder toenemende vergrijzing en ontgroening op het platteland (Vlaamse Landmaatschappij 2008; Mathijssen 2010).

Met deze relatief voorspelbare socio-demografische ontwikkelingen in het achterhoofd, moeten we op duurzame wijze kijken naar plattelandsontwikkeling. Daarin hebben we oog voor diversiteit van de plattelandsregio's waarin plaats is voor iedereen. Een visie op platteland houdt in dat men de verschillende functies ervan (wonen, werk...) harmonieus naast elkaar kan laten bestaan. Het platteland mag bijvoorbeeld geen elitair woon en recreatief gebied worden, maar moet net aan iedereen toegankelijke en betaalbare dienstverlening kunnen bieden. Dat is natuurlijk een optie waarop het beleid zich moet organiseren.

Een belangrijke piste daarin is de verwevenheid tussen stad en platteland. Dat dient een duidelijke plaats te krijgen in een beleidsvisie. Ondanks de beleidsaandacht voor die geografische, sociale en culturele verwevenheid (Peeters 2009; Vlaamse Landmaatschappij 2009), moet men de relatie tussen beiden uitklaren, wil men de uitdagingen die hierboven geschetst zijn aanpakken. In het samenspel tussen stad en platteland zitten heel wat kansen. Daarin dient het platteland haar troeven te maximaliseren in eerste instantie ten gunste van maatschappelijk kwetsbare bewoners. Stad en platteland moeten samen ontwikkelen in een integrale visie met aandacht voor wonen, werken en leven waarin de troeven van het platteland bewaard blijven.

1.3. Oplossingsstrategieën

Het beleid kan en moet een belangrijke faciliterende rol spelen in de concrete praktijk van armoedebestrijding op het platteland. Dat gebeurt door structurele middelen te voorzien voor een aanpak aangepast aan de omstandigheden van het platteland; beleidsprioriteiten te formuleren; en ruimte voor innovatie te creëren.

Onder die structurele middelen verstaan we eerst en vooral voldoende financiële middelen voor voldoende personeel en logistieke omkadering om op maat te kunnen werken via huisbezoeken, het bemannen van antennes in dorpskernen, individuele begeleiding... Maar het betekent ook een vereenvoudiging van administratieve overdaad, een aanpassing van de wijze waarop organisaties gesubsidieerd worden en vorm krijgen.

Armoedebestrijding is voor een belangrijk deel werken aan bovenlokale structurele oplossingen. Daarom moet het beleid inzetten op regionaal overleg en intersectorale samenwerking. Dit moet bijdragen aan een grondige analyse en aanpak van armoede en sociale uitsluiting op het platteland.

Inhoudelijk zijn beleidsprioriteiten nodig. Daarbij komen de traditionele domeinen van wonen en werk zeker vooraan. Dat moet noodzakelijk aangevuld met betere mobiliteit voor vervoersafhankelijken en het wegwerken van drempels tot dienst- en hulpverlening.

In het aanpakken van deze problemen hebben we innovatieve oplossingen nodig. Hiervoor ruimte creëren in de praktijk is een belangrijke rol van de overheid. In het veld zoekt men voortdurend naar nieuwe benaderingen (zie deel 1, 2.3.). Het beleid moet dit oppikken en stimuleren. Daarin is een aantal uitgangspunten van belang. Oplossingen worden samen met de doelgroep uitgewerkt, ook hun expertise moet maximaal ingezet. We benadrukken het belang van samenwerking tussen verschillende actoren. Samen met het beleid hebben ze de sleutels in handen om een einde te maken aan armoede en sociale uitsluiting op het platteland.

Samenlevingsopbouw en andere actoren moeten sterk beleidsgericht blijven werken om de nodige structurele veranderingen op beleidsniveau te realiseren. Dat is nodig om bijvoorbeeld onderbescherming aan te pakken, om te zorgen dat beleidsinitiatieven zoals het lokaal sociaal beleid of het lokaal woonbeleid werkelijk kansen bieden en hefboomen zijn voor maatschappelijk kwetsbare groepen, maar ook om blijvend aangepaste antwoorden te vinden voor uitdagingen op het platteland, om mee te waken over gepaste beleidsmaatregelen.

2. Rol en verwachtingen voor Samenlevingsopbouw

Tijdens onze verkennende gesprekken met de aanverwante sectoren zijn er verschillende en soms erg uiteenlopende verwachtingen geformuleerd ten aanzien van Samenlevingsopbouw. We situeren de geformuleerde verwachtingen binnen de hierboven geschetste oplossingssporen op maat van het platteland.

2.1. Vervoersarmoede

Mobiliteit blijft een groot knelpunt op het platteland. Het beperkt openbaar vervoeraanbod is op het platteland hoofdzakelijk gericht op de verbinding vanuit de dorpen naar de stad. Zelden tussen de dorpen onderling. Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen lag aan de basis van het experiment met de belbus, een alternatief dat door De Lijn is overgenomen voor 120 belbusgebieden in Vlaanderen. Maar de belbus levert maar een gedeeltelijke oplossing want hij rijdt immers niet voor een bepaald uur en je moet die minimum ook een aantal uur op voorhand reserveren. Bovendien is het aantal opstapplaatsen beperkt. Voor werknemers die in ploegen werken of andere (bejaarde) personen die weinig mobiel zijn, biedt de belbus geen soelaas. Er is de vraag om nieuwe experimenten op te zetten.

2.2. Laagdrempelige ankerpunten en ontmoetingsplaatsen

Het gaat om de rol van de sector Samenlevingsopbouw om de dienstverlening toegankelijker te maken. De creatie van laagdrempelige ontmoetingsplaatsen is op het platteland niet zo evident. Men moet er zich echter voor hoeden om één bepaalde formule overal als dé oplossing voor alle sociale problemen te promoten (Welzijnsoverleg Veurne-Diksmuide).

- *Dorpsrestaurants*

Er is de vraag of de sector Samenlevingsopbouw zijn expertise kan inzetten voor de verdere uitbouw van dorpsrestaurants. Kan met Samenlevingsopbouw worden verkend hoe senioren en andere kwetsbare groepen van die voorziening gebruik kunnen maken, een warme maaltijd als opstap naar andere diensten om mensen uit het sociaal isolement te halen? Een dorpsrestaurant kan mogelijks uitgroeien tot een project van sociale economie. De vraag blijft op welke manier het dorpsrestaurant in de ene deelgemeente ook voldoende toegankelijk kan zijn voor mensen die minder mobiel zijn uit de andere deelgemeenten (OCMW Zonnebeke) Zie in dit verband het plan om de aanpak/het model van de dorpsrestaurants in Zuid-Limburg ruimer ingang te doen in Vlaanderen (in samenwerking met Cera).

- *Sociaal Huis*

Samenlevingsopbouw zou eveneens een rol kunnen spelen om op een participatieve manier de rol van het Sociaal Huis te realiseren (OCMW Zonnebeke).

- *Buurtwerk*

De organisatie van een soort 'straathoekwerk' voor de opvang van jongeren met drugproblemen. Zowel de jeugddienst als het OCMW zijn vragende partij naar formules om die jongeren te bereiken en zien daarin een rol voor de sector Samenlevingsopbouw. Het projectencentrum Don Bosco ziet veel probleemjongeren in Brussel en zelfs tot in het Pajottenland die volledig hebben afgehaakt in het onderwijs, niet meer zijn ingeschreven en letterlijk op straat vertoeven. Via de context van school kunnen ze niet meer worden bereikt. Buurtcentra zouden een aanbod moeten ontwikkelen en tegelijk outreachend werken (straathoekwerk) om die jongeren effectief te bereiken. Om die probleemgroepen te kunnen opvangen moeten niet alleen onderwijs en welzijn nauwer samenwerken in het kader van een preventieve aanpak, maar is het buurtwerk (samenlevingsopbouw) een derde pijler in een beleid tegen sociale uitsluiting in het onderwijs.

- *Wijkwerking*

In relatief grote sociale woonwijken in kleinere gemeenten van het platteland is er behoefte aan een actieve wijkwerking en voorzieningen voor spelende kinderen en opgroeiende jongeren. In dergelijke wijken vind je vaak een concentratie van multiprobleem gezinnen met een laag inkomen en minderjarige kinderen (STEBO).

2.3. Onderwijswerking

Het Welzijnsoverleg Veurne-Diksmuide, het Welzijnsoverleg Meetjesland alsook het centrum Don Bosco zien een duidelijke rol weggelegd voor Samenlevingsopbouw in de strijd tegen onderwijsachterstand. Het onderwijsopbouwwerk kan een brug slaan tussen de school en het thuismilieu van maatschappelijk kwetsbare gezinnen. Ze benadrukken de nood aan een pro-actieve werking met meerdere partners, zoals binnen een concept van Brede School. De initiatiefnemer of de regisseur van een Brede School moet het mandaat krijgen van alle betrokken instanties, anders maakt zo'n aanpak geen schijn van kans. Voor het onderzoek van een aanpak rond crisisopvang bijvoorbeeld kreeg de Welzijnsraad Veurne-Diksmuide een opdracht en mandaat van de betrokken OCMW's.

2.4. Innoverende tewerkstellingsinitiatieven

Er is de vraag naar het ontwikkelen van nieuwe initiatieven inzake sociale tewerkstelling op het platteland in aanvulling op de groene werking van De Groene Kans, rekening houdend met doelgroepen die momenteel nauwelijks of niet worden bereikt zoals alleenstaande vrouwen.

2.5. Regionale werking armoede

Momenteel bestaat in het Meetjesland nog geen systematisch overleg van actoren die rechtstreeks werken met de doelgroep van kansarmen zoals de sociale diensten van OCMW, de Welzijnsschakels, de Samenlevingsopbouw; het algemeen welzijnswerk, en de verenigingen waar armen het woord nemen. Mogelijke thema's voor een dergelijk overleg zijn: emancipatorische werking met de doelgroep, de toegankelijkheid van sociale voorzieningen, een intersectorale aanpak van de armoedeproblemen (wonen, onderwijs, gezondheid, ...), de overbrugging van de afstand tussen basiswerking (welzijnsschakel, armenvereniging) en het lokale beleid, en de kwestie van bestuurskracht om op beleidsniveau armoede te kunnen aanpakken (Regionaal Overleg Meetjesland).

Binnen die regionale werking armoedebestrijding kan de expertise die plaatselijk is opgebouwd (zoals in het Wijkcentrum De Kring in Eeklo) worden gedeeld en vertaald op een hoger (regionaal) niveau. Een inspirerend voorbeeld in dit verband is het Charter inzake toegankelijkheid voor personen met een handicap. Twaalf gemeenten hebben dit charter ondertekend. De Welzijnsraad heeft hierin een voortrekkersrol gespeeld.

't Warm Hart (een vereniging waar armen het woord nemen) in Houthalen-Helchteren vraagt om een studie te maken over de impact van de vergrijzing op de armoede.

2.6. Regionale verankering op platteland

In het kader van plattelandsbeleid zou de overheid bewuster moeten kiezen voor behoud van bovenlokale functies op het platteland.

Bij de fusie van de Volkshogescholen bijvoorbeeld in Oost-Vlaanderen wordt de zetel van die werking automatisch in Gent geplaatst. Hetzelfde gebeurt in het kader van de fusie van basiseducatie. Na de opgelegde fusie door het departement onderwijs bevindt hoofdzetel van de gefuseerde organisatie zich niet in Eeklo, maar opnieuw in Gent. Bij de mogelijke schaalvergroting/fusie van de centra voor algemeen welzijnswerk, dreigt een regionale verankering in het Meetjesland te verdwijnen. Op die manier wordt de fysieke en mentale afstand tussen de hoofdzetel waar het beleid wordt gevoerd en de plattelandsregio's groter. Een ander gevolg is dat organisaties uit het Meetjesland moeilijker mensen van de hoofdzetels kunnen aanspreken voor hun bestuur (algemene vergadering en raad van bestuur).

2.7. Systematische en doelgerichte samenwerking tussen sectoren

Bepaalde CAW's pleiten voor een nauwere samenwerking met andere sectoren en organisaties aangezien verschillende welzijnsdiensten op het platteland onderbezet zijn en kampen met een tekort aan middelen. De samenwerking tussen verschillende sectoren is tevens een adequaat instrument en strategie om doelgroepen op het platteland op een efficiëntere manier te bereiken.

CAW Delta (Pajottenland) ziet verschillende aanknopingspunten.

- Informatie en communicatie over wat ieder van de sectoren in een bepaalde regio doet voor de doelgroep. Zo zou men één keer per jaar de lopende en geplande projecten aan elkaar kunnen voorstellen zodat een grotere afstemming mogelijk is.
- Gezamenlijk naar buiten treden met dit aanbod zoals naar aanleiding van de Dag van de Arbeid of de gemeenteraadsverkiezingen van 2012.
- Het opzetten van gemeenschappelijke projecten, zoals blijkt uit de bovenstaande projecten (inloopcentrum en opvoedingspunten).

In Zuid-Limburg schreven verschillende sectoren samen een 'experimenteel, regionaal en intersectoraal' project uit.

Binnen het Europees programma LEADER hebben verschillende actoren samen een project uitgewerkt om het sociale luik van plattelandsontwikkeling vorm en inhoud te geven. Het project werd gezamenlijk uitgewerkt door de twee CAW's, Samenlevingsopbouw (RIMO), het Provinciaal integratiecentrum (PRIC), enkele lokale integratiediensten, de koepel van buurt- en nabijheidsdiensten (ISIS) en de OCMW's. Het project is niet van gestart gegaan, maar het is een goede illustratie van een potentieel samenwerkingsproject van meerdere partners en sectoren in Zuid-Limburg.

De initiatiefnemers wens(t)en een experiment op te zetten in Sint-Truiden met als doel:

- Prioritaire doelgroepen af te bakenen, zoals zorgbehoevende senioren, jongeren van allochtone afkomst en woonwagengebouwen (In Sint-Truiden is een woonwagenterrein uitgebouwd waar het opbouwwerk al actief is);
- Gezamenlijke project ontwikkelen om voorzieningen voor die groepen toegankelijker te maken;
- Een project gesteund op twee pijlers: aan de ene kant een regionaal aanbod en aan de andere kant lokale ankerpunten/netwerken (zoals dorpsrestaurant of ontmoetingscentrum) die zorgen voor onthaal en toeleiding van doelgroepen;
- Ieder werkt vanuit zijn eigenheid en sterkte aan een complementair aanbod, zowel vanuit de openbare als de particuliere sector.

Het doel van het project is/was precies voorstellen uit te werken en nieuwe instrumenten te ontwikkelen om voorzieningen toegankelijker te maken voor doelgroepen die tot nu toe weinig beroep doen op de hulpverlening. De aanpak van vervoersarmoede en vervoersafhankelijkheid op het platteland is daarbij een belangrijke dimensie.

3. Reflectie over de rol van Samenlevingsopbouw

Gezien de specifieke context en de uitdagingen die het platteland met zich brengt, hebben we binnen Samenlevingsopbouw dringend nood aan een visie op duurzame plattelandsontwikkeling waarin oog is voor de diversiteit van de plattelandsregio's. Deze visie hebben we broodnodig in functie van een gerichte lokale en bovenlokale beleidsbeïnvloeding met het oog op een duurzaam plattelandsbeleid, het vormgeven van onze praktijk en uitklaren van onze rol op het platteland. Hierin dient een aantal vragen beantwoord en nagedacht over de verwachtingen van de andere sectoren. Waar willen we heen met het platteland, hoe willen wij dat het platteland eruit ziet? Hoe willen wij werken aan situaties van achterstelling en uitsluiting? Welk soort projecten willen wij op het platteland en wat is daarin de plaats van kwetsbare personen? Wat zijn onze visie en standpunten ten opzichte van de grote uitdagingen op het platteland?

3.1. Visie op plattelandsontwikkeling

Het platteland kenmerkt zich vooral door een grote spreiding van een beperkt aantal inwoners op een grote oppervlakte. Beschikken over aangepaste mobiliteit is een noodzakelijke voorwaarde om volwaardig deel te nemen aan het maatschappelijk leven op het platteland. Gepast vervoer zorgt er immers voor dat je je boodschappen kan doen, kan gaan werken, je kan verplaatsen naar je netwerk als dit niet helemaal in de buurt woont, je naar de hoofdgemeente kan voor dienstverlening van het lokale bestuur...

Wanneer wonen op het platteland een vrije keuze is, kies je voor de afstand tussen je woonplaats en allerhande soorten commerciële en maatschappelijke dienstverlening. Voor een aantal bewoners van het platteland is dit echter geen vrije keuze. Zij wonen er omdat ze moeten (bijv. omdat het betaalbaar is) of omdat hun familie er al generaties lang woont. De grote afstand is hen meer overkomen dan dat het een vrije keuze is geweest. Voor hen moet dienstverlening evenwaardig zijn als voor mensen in een stedelijke omgeving. Dit vereist een gericht en aangepast aanbod. Maar is dit een situatie die we maatschappelijk gezien kunnen (en willen) behouden? In de visie moeten we duidelijk stellen hoe we met dit gegeven van afstand omgaan en welke beleidsimplicaties dit mogelijk heeft naar bijvoorbeeld ruimtelijke ordening... Immers de vitale inwoners van een dorp vandaag horen binnen een aantal jaar misschien ook tot die kwetsbare groep van ouderen en dan stelt het probleem zich opnieuw.

Willen we een platteland waar iedereen vrij en blij kan kiezen waar men gaat wonen (en de traditie van lintbebouwing en verkaveling doorzet)? Kiezen we voor een eerder elitair platteland met bewoners die zich wel een eigen voertuig beschikken en privéverzorg kunnen veroorloven?

Platteland is natuurlijk meer dan een gebied met een mobiliteitsuitdaging. Het heeft duidelijk heel wat troeven waarvan ongetwijfeld de grootste het bieden van een rustige en aangename woonomgeving is. Plattelandsgemeenten in de buurt van grotere steden kennen een grotere instroom van inwijkelingen. De troef van rustige en aangename woonomgeving komt echter onder druk te staan door een steeds verder vergroeien van stad en platteland. Stad en platteland zijn niet langer afzonderlijke entiteiten (bijvoorbeeld grootstedelijke mediaberichtgeving), zo ze dat al ooit waren. Wanneer we naar het verplaatsingspatroon van mensen kijken, merken we op dat zowel stad als platteland opgezocht wordt voor verschillende functies. Dorpsbewoners werken vaker in de stad, maar stadsbewoners zoeken het platteland soms op omwille van andere troeven (toerisme, ontspanning,...). In de visie moeten we ons uitspreken over hoe we de relatie tussen beiden zien. Maar vooral hoe we die kunnen benutten in het voordeel van maatschappelijk kwetsbare mensen.

Welk soort platteland hebben wij voor ogen?

- Hoe gaan we om met afstand in functie van dienstverlening zonder dat het platteland een elitair woongebied wordt? Wat met de maatschappelijke kost?
- Hoe kijken we naar de verhouding platteland en stad in functie van plattelandsontwikkeling?

3.2. Aanpak van achterstelling en uitsluiting

Achterstelling en uitsluiting op het platteland is gelijkaardig aan die in stedelijke gebieden. Het platteland geeft er echter een eigen karakter aan door haar specifieke vormen van kwetsbaarheid. Door methodieken te ontwikkelen die antwoorden bieden op de verschillende vormen van kwetsbaarheid werken we aan hefboomen om achterstelling en uitsluiting beter weg te werken.

Werken aan situaties van achterstelling en uitsluiting is pas echt zinvol wanneer de antwoorden duurzaam zijn. Zijn het ook oplossingen voor de kwetsbare mensen van morgen? De vier pijlers van duurzaamheid (economisch, sociaal, ecologisch en participatie) vinden best een belangrijke plaats in een visie op plattelandsontwikkeling. Structurele veranderingen zijn een belangrijk middel op weg naar een duurzaam platteland. Belangrijke actoren om dat te realiseren, zijn de diverse bestuursniveaus.

Uit de analyse blijkt ook duidelijk dat we deze besturen heel sterk nodig hebben om geschikte antwoorden te vinden om situaties van achterstelling en uitsluiting succesvol en duurzaam aan te pakken (zie boven). Gezien de relatief beperkte bestuurskracht van vele plattelandsgemeenten is samenwerking met en tussen die besturen nodig. Maar ook de samenwerking met en beïnvloeding van het bovenlokale niveau is nodig. Enkel met de verschillende lokale besturen werken, is niet voldoende. Plattelandsontwikkeling gebeurt in een regio met alle dorpen en gemeenten samen. Het is voornamelijk op dat bovenlokaal niveau dat de meeste hefboomen liggen om situaties van achterstelling en uitsluiting effectief aan te pakken. Samenlevingsopbouw op het platteland betekent ook streekgericht blijven werken en inzetten op intergemeentelijke samenwerking (zie boven).

Een groot deel van onze aanpak dient uit beleidsgericht werk te bestaan. Dit beleidswerk bestaat enerzijds in het vertalen van plattelandsthema's (met betrekking tot de meest kwetsbare bewoners) naar andere beleidsniveaus, -domeinen en -actoren (Mathijssen 2010). Een contextspecifieke vertaling van beleidsteksten met andere woorden om tijdig bij te sturen waar nodig. Anderzijds actief beleid ontwikkelen met het oog op duurzame oplossingen. Een van de aspecten hierin kan onder meer het versterken van de bestuurskracht van de lokale besturen zijn. De draagkracht van lokale besturen en de intergemeentelijke samenwerking voor het voeren van sociaal beleid dreigen immers zonder structurele middelen gekelderd te worden. Is eventueel een tweede fusiegolf van de gemeenten nodig om te kunnen voldoen aan de eisen die gesteld worden aan de lokale besturen (Mathijssen 2010)?

Het lokaal sociaal beleid biedt ook kansen voor bijvoorbeeld de oprichting van een sociaal huis en om analoog met gemeentelijke adviesraden te streven naar een orgaan voor permanente inspraak van de doelgroep en organisaties (onder andere Samenlevingsopbouw) in het armoede- en lokaal sociaal beleid. De vele goede voorbeelden en ontwikkelingen in onze sector reiken mogelijkheden aan om op maat van de gemeente en de groep, intergemeentelijke samenwerkingsverbanden, initiatieven te initiëren.

Uiteraard richten we onze pijlen niet enkel op het beleid, ook de samenwerking met andere oplossingsactoren blijft een werkprincipe in onze manier van werken (zoals reeds sterk blijkt uit de verschillende projecten).

Het basiswerk vormt de tweede grote brok van onze aanpak. Werken aan leefbaarheid en werken aan achterstelling en uitsluiting gebeurt vooral ook met de mensen zelf, van onder uit. Ook daar ligt heel wat potentieel. Aansluiten bij de krachten en het potentieel van mensen, zowel die in situaties van achterstelling en uitsluiting verkeren als anderen, brengt het beste in mensen naar boven en kan een manier zijn om tot creatieve oplossingen te komen. Bij dit alles staat de beleving van de mensen in kwestie centraal. Zij bepalen zelf wat moeilijk is, wat goed gaat, wat bijvoorbeeld woonkwaliteit is.

We moeten mogelijke kansen aanboren die voortvloeien uit een denkoefening over het samen denken van stad en platteland. Beide ontwikkelen idealiter hand in hand. Daarnaast is het ook noodzakelijk om een zeer gericht beleid naar het platteland te voeren in correlatie met de stad omwille van de sterk verweven functies van beide entiteiten.

Hoe willen wij werken aan situaties van sociale achterstelling en uitsluiting op het platteland?

- Wat zijn belangrijke hefboomen en waar liggen die?
- Wat zijn voor ons duurzame oplossingen?
- Welke rol neemt Samenlevingsopbouw op om de bestuurskracht te verhogen?
- Hoe dragen onze projecten hieraan bij? Aan wat moet de praktijk hiervoor voldoen?

3.3. De doelgroep op het platteland

Eén van de grootste en duidelijkste kenmerken van het platteland is de grote verspreiding. Situaties van achterstelling en uitsluiting komen anoniem en ongeconcentreerd voor. Doelgroepen met een specifieke problematiek zijn doorgaans moeilijker te vinden en samen te brengen. Deze context noodzaakt de keuze voor en zoektocht naar aangepaste methodieken voor Samenlevingsopbouw op het platteland. De klassieke aanpak van doelgroepen bijeenbrengen en met de voltallige groep aan de slag gaan valt slechts zelden te realiseren.

Gegeven deze context blijkt ook uit het projectoverzicht dat heel wat projecten – rond leefbaarheid en het bevorderen van beleidsparticipatie van de bevolking – zich op dorpen als geheel richten.

In dorpskernen is de traditionele doelgroepbenadering niet haalbaar. Daarin zitten ongetwijfeld kansen om aan situaties van achterstelling en uitsluiting te werken. Omdat je niet kan vertrekken van een doelgroepbeleid heb je net de mogelijkheid om problemen in de kern aan te pakken in een samenspel tussen mensen in situaties van achterstelling en uitsluiting en de andere bewoners op voorwaarde natuurlijk dat de thema's die aan bod komen, bijvoorbeeld in

leefbaarheidsprojecten, inspelen op die situaties. Het dorp kan de geschikte context zijn om daadwerkelijk bridging tussen bevolkingsgroepen te realiseren. Langs de andere kant zorgt dergelijke integrale aanpak er misschien net voor dat we de maatschappelijk kwetsbare bewoners niet mee hebben. Het is nodig om in elk project te achterhalen wie de kwetsbaren zijn, hoe (en of) we ze bereiken en ze actief te betrekken. Ook wanneer men werkt aan de verzelfstandiging van een project dient men deze aandacht voor de kwetsbare groepen actief mee te geven.

Het is nodig om kritisch te blijven kijken naar de eigen projecten en nagaan of deze werkelijk behoren tot de opdracht van Samenlevingsopbouw. Door de centralisatie in het lokaal bestuur bleef in de deelgemeenten veelal de facto een bestuurlijk vacuüm over dat voor wrevel zorgde bij bewoners. Deze leemte lijkt opgevuld te worden met quasi nieuwe structuren zonder enige formele slagkracht (tenzij dit formeel door het lokaal bestuur bekrachtigd wordt – toch blijft het niet structureel) onder de vorm van bewonersplatforms, dorpsraden, dorpskern... Samenlevingsopbouw begeleidt vaak dergelijke processen en projecten.

Deze evolutie heeft heel wat kansen in zich, niet in het minst omdat het ruimte laat aan het initiatief van de burger. Toch zijn er ook enkele valkuilen. Een eerste die we mogelijk zien is het risico dat de bewonersgroep (onder vorm van bewonersplatform of dorpsraad) een nieuwe tussenstructuur vormt tussen de bewoners van het dorp en het centrale lokale bestuur waardoor het opnieuw een soort van exclusief orgaan wordt. Participatie mag en kan daar niet stoppen, maar moet telkens opnieuw op maat gerealiseerd worden. Vraag is of dergelijke bewonersgroep in staat is om steeds participatieprocessen op maat op te zetten. Moet dat haar ambitie zijn? Welke rol spelen de landelijke gemeenten hierin? Is het voldoende om landelijke gemeenten een palet van participatie-instrumenten aan te bieden en hen de nodige gevoeligheid om daar mee om te gaan aan te leren?

Een tweede valkuil is het gevaar van maatschappelijk kwetsbare groepen uit het oog te verliezen. De formule van bewonersgroepen is vooral weggelegd voor de sterkere bewoner. Komen de thema's die er werkelijk toe doen voor mensen in een situatie van achterstelling en uitsluiting aan bod op deze groepen?

In welke mate zijn leefbaarheidsprojecten (bijvoorbeeld DiZ, dorpspiegel,...) gericht op verbetering van situaties van achterstelling en uitsluiting (aangezien men zich vooral richt op een hogere participatiegraad van burgers)? Wat kunnen deze projecten betekenen voor de positie van maatschappelijk kwetsbare groepen en bewoners van achterstandsgebieden? In onze projecten is het cruciaal om de stem van deze groepen hoor- en kenbaar te maken in verschillende participatiekanalen want de verbeteringen die nu gerealiseerd worden voor geïsoleerde mensen, zijn ook een verbetering voor de kwetsbare groepen van de toekomst (namelijk de 65-70 jarigen van nu).

Vanuit projecten wil men aansturen op een meer integrale aanpak die beter aansluit bij het samenleven van mensen. In een buurt wordt men geconfronteerd met verschillende beleidsdomeinen (verkeer, arbeid, sociaal beleid, jeugd, sport,...) die in het dagelijks leven heel nauw samenvallen (horizontaal leven). Het bestuur voert traditioneel een verticaal beleid waarin de verschillende beleidsdomeinen quasi als kokers naast elkaar bestaan. Om veranderingen in buurten te realiseren, is het voeren van een integraal beleid een noodzaak.

Welke projecten zetten we op? Wat is de positie van maatschappelijk kwetsbare groepen hierin?

- Welke praktijk zetten we hiervoor op? Doelgroepgericht/territoriaal? Lokaal/bovenlokaal?
- Hoe waarborgen we positie van kwetsbare groepen in bewonersgroepen? Wat zijn de kansen en de valkuilen? Hoe waarborgen we hun positie bij verzelfstandiging van projecten?
- Gaat een integrale aanpak voorbij aan de positie van kwetsbare groepen?

3.4. Prioriteiten

De analyse van de problematiek op het platteland is reeds op verschillende plaatsen uitgebreid gebeurd. In de literatuur bestaat echter een grote niche voor aanzetten tot oplossing (Mathijssen 2010). Samenlevingsopbouw kan hier opnieuw haar pioniersrol opnemen in het vinden van structurele duurzame oplossingen. Een belangrijke stap hierin kan het goed documenteren van de goede praktijken zijn. Ook de tendensen die door andere actoren ingezet zijn (zie Deel 1, 3) moeten verdergezet.

Het is belangrijk dat Samenlevingsopbouw standpunten inneemt ten aanzien van de grote uitdagingen op het platteland op basis van haar visie en analyse. De maatschappelijke problemen en doelgroepen die andere actoren aangeven, kunnen hierbij richting geven. Samenlevingsopbouw moet prioriteiten stellen en aanknopingspunten en hulpbronnen aanreiken voor duurzame oplossingen in het wegwerken van achterstelling en uitsluiting.

Wat zijn onze standpunten tav grote uitdagingen en welke oplossingen reiken we aan?

- Welke uitdagingen gaan we prioritair aan?
- Wat zijn werkzame elementen in onze praktijk?
- Wat hebben we nodig om op zoek te gaan naar nieuwe duurzame antwoorden?

Noten

- (1) Joke Dekoninck en Chris Verstraete (2 april 2010), Luc Joos (13 april '10), Erik Beatse (23 april '10), Karel Bollen (11 mei '10)
- (2) Zie rapport: Vlaamse afbakening van het platteland, een statische analyse, raadpleegbaar op <http://lv.vlaanderen.be/nlapps/docs/default.asp?id=507>
- (3) De bevoegde Minister voor plattelandsbeleid ambieert in zijn beleidsnota 2009-2014 een onderzoek voor een duidelijke omschrijving van het platteland om op basis daarvan tot een duidelijke visie te komen (Peeters 2009, 55).
- (4) In het Pajotteland vertaalt dit zich voor een stuk in een soort van minderwaardigheidscomplex.
- (5) Voor een overzicht van het huidig beleidskader, zie Verstraete (2008).
- (6) www.dorpinzicht.be
- (7) 'Naar een Oost-Vlaamse vereniging kleine kernen'
- (8) <http://dorpsspiegel.herne.be/fb111xtkc683sqylzyw65.aspx>
- (9) Het model van bewonersplatform zoals dit tot stand kwam in Veurne vond zijn neerslag in een publicatie 'Van schietstand tot denktank. Bewonersplatforms als inspirerend model voor steden en gemeenten' (Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen, s.d.)

Respondenten verkenning

De volgende organisaties en personen namen deel aan de verkenning:

Centra voor Algemeen Welzijnswerk

CAW Hageland (Diest): Godelieve Winckelmans en Anne Vandenberk

CAW Papaver (Ieper) : Caroline Schaeck

CAW Sonar (Hasselt): Johan Huygen

CAW Delta (Lennik): Wim Decoodt

Openbare centra voor Maatschappelijk Welzijn

OCMW Zonnebeke: Caroline Van Nieuwenhuysse

OCMW Ieper: Paul Hoorelbeke van sociale dienst, Joke Vanstechelman van dienstencentrum Kersecorff en Anne Sophie van Zorgnetwerken:

Overleg van sociale diensten van OCMW's in regio Tienen: An Van Steenvoort, OCMW Boutersem; Diane Huts, OCMW Glabbeek; An Van Ende, OCMW Hoegaarden; Katja Mellaerts, OCMW Linter; Ludo Vanderweyden, OCMW Linter; Sonia Guilmet, OCMW Tienen en An Celen, IGO Leuven.

OCMW Sint-Laureins: Lieve Dewannemaacker

OCMW Beerse: Viviane Cornelissen

Regionaal welzijnsoverleg

Welzijnsraad Veurne-Diksmuide: Annick Werkers

Regionaal Welzijnsoverleg Meetjesland: Mark Arnaut

Sector van Sociale Economie

Project 'De Groene Kans', Diksmuide: Dominique Lapiere

Aksi, Wellen: Ann Debock

Welzijnsschakels

Welzijnsschakels Antwerpen: Raf Janssen

Huisvesting

Woonwinkel Stebo in Borgloon: Heidi Castermans

Sociaal Verhuurkantoor Land van Loon, Heers: Kathleen Wouters en Katrien Hechtermans

Verenigingen waar armen het woord nemen

Wijkcentrum De Kring in Eeklo: Jan Matthijs

't Warm Hart, Houthalen: Rudy Wauwers

Deeltijds onderwijs

Projectencentrum Don Bosco: Tim De Roeck

Thuiszorg

Landelijke Thuiszorg: Ilse Debroux, Sandra Hex en Sigrid Luytens

Familiehulp: Mieke Janssens, Jelle Koyen, Gerd Maes, Tine De Roey en Nele Vanderheyden
Provincie

West-Vlaanderen vanuit de gebiedsgerichte werking en het steunpunt sociale planning: Karl
Catteeuw, Jan Leicher, Hilde Coudenys; Sarah D'haeninck

Vlaams-Brabant: provinciale acties voor armoedebestrijding: Wendy Broos

Literatuur

- Beyers, H. e.a. (eds.) (2011), Sociaal-culturele verenigingen: Het sociaal kapitaal van de samenleving?, Leuven: Lannoo.
- Mathijssen, C. (2010), Armoedebestrijding op het platteland. Op zoek naar knelpunten en uitwegen. Rapport van literatuuronderzoek, interviews en rondetafel, Cera.
- Meert, H. e.a. (2002), 'Schijn bedriegt. Armoede onder Belgische landbouwers bestaat wel degelijk', in Vranken, J. e.a. (eds.), Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2002, Leuven: Acco, 199-213.
- 4 Meert, H., Bourgeois, M., Van Hoof, K. e.a. (2003), Immobiel op het platteland; Omtrent rurale vervoersarmoede in Vlaanderen. Brussel: KBS.
- Meert, H. & Bourgeois, M. (2003), 'Vervoersarmoede op het platteland', in Vranken, J., De Boyser, K. & Dierckx, D., Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2003, Leuven: Acco, 175-185.
- Peeters, K. (2009), Landbouw, Visserij en plattelandsbeleid. Beleidsnota 2009 – 2014, Brussel: Vlaamse Regering.
- Rasking, J. & Vandenbussche, J. (2001), De hand aan de ploeg; Sociale uitsluiting in plattelandsgebieden, Brussel: KBS.
- Vandenbussche, J., (1998), Sociale uitsluiting in plattelandsgebieden, Brussel: KBS.
- Vanhoute, B. & Hooghe, M. (2010), Social integration and suicide mortality rates in the Flemish region of Belgium, 1996-2005, paper presented at the 17th world congress of sociology, Göteborg, 11-17 july.
- Verstraete, C. (2008), 'Streekopbouwwerk of samenlevingsopbouw op het platteland', in Desmet, A. e.a. (eds.), Handboek samenlevingsopbouw in Vlaanderen, Brugge: die Keure, 353-372.
- Vlaamse Landmaatschappij (2009), Naar een Vlaams plattelandsbeleidsplan. Visie & aanzet tot actie. (www.vlm.be)
- Vlaamse Landmaatschappij, Dienst geïntegreerd plattelandsbeleid, afdeling platteland (2008), Op weg naar een Vlaams Plattelandsbeleidsplan. Bijlage 1. Literatuurstudie. Trends en ontwikkelingen op het platteland. (www.vlm.be)
- Vranken, J., Geldof, D. & Menxel, G. (1997), Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 1998, Leuven: Acco.

Vranken, J., Geldof, D. & Menxel, G. (1998), Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 1998, Leuven: Acco.

Teugels, F. & Shokkaert, B., (2010) Wie moet er dan mijn duiven melken? Studie naar woonkwaliteit op vlak van wonen, intern document RISO Vlaams-Brabant
Vlaamse Landmaatschappij (2009), Naar een Vlaams plattelandsbeleidsplan. Visie & aanzet tot actie. (www.vlm.be)

Onderbescherming & proactief handelen in Nieuwsbrief Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen, januari 2011 (caroline.balliauw@samenlevingsopbouw.be)